

Ene Mihkelsoni vanemate lugu ja metsavendluse uurimise hetkeseisust

Peeter Kaasik

20.10.2023

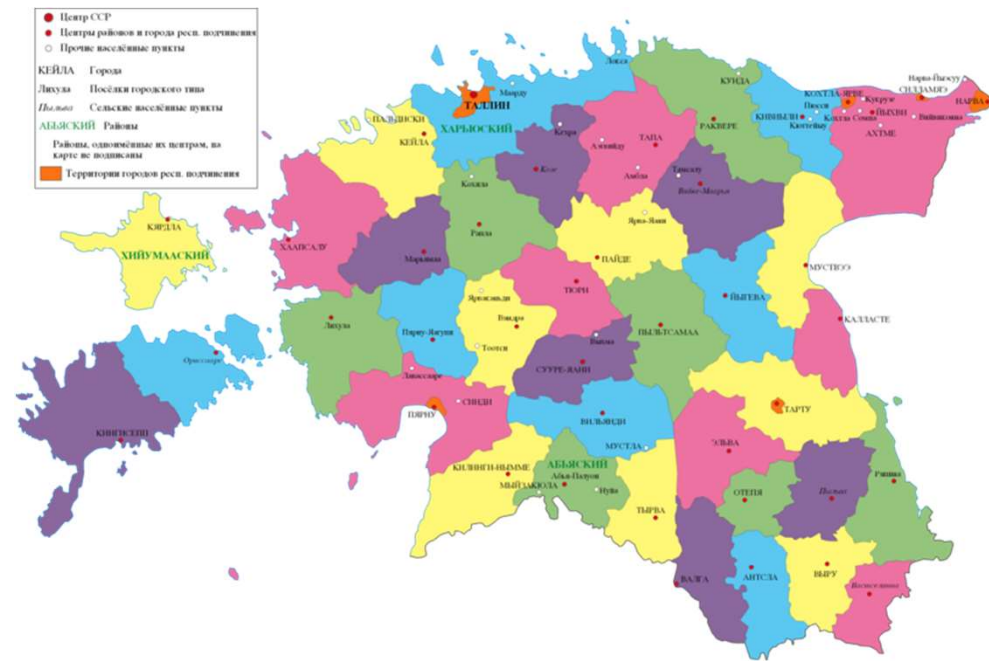
HEINRICH MIHKELSON, s.1917, pärit Tamme külast. Majapidamine kuulutati II maailmasõja järel kulaklikuks. Varjus koos naisega küüditamise eest 1949.

aastal. Langes tulevahetuses 16. veebruaril 1953 Lõimetsa külas.

EVI MIHKELSON, s.1925, metsavend Heinrich Mihkelsoni abikaasa ja metsavend Voldemar Juga õde. Varjus koos abikaasaga küüditamise eest 1949. aastal. Legaliseerus 30. detsembril 1955. Ei arreteeritud.

Pildil: metsaõed Evi Mihkelson (paremal) ja tema vennanaine Aime Juga (1953)

Põltsamaa rajoon 1950. aastatel

Paremal: metsavennad Erich Teor, Ülo Altermann, Voldemar Juga ja Elmar Martins suplemas Põltsamaa jões (1953)

Vasakul: metsaõde Johanna Martins sääski trotsides tegemas õmblustööd (1953)

Väljavõte EKP KK organiseerimis-instrueerimis osakonna informatsioonist 4. juunist 1945

Järvemaal on kohalike talupoegade seas tuntud bande nimega „Roheline Pataljon“, kelle juhtideks on Kaaruks, Luht, Tammela, Holm ja Türk. Kogutud andmeil on teada, et „Rohelises Pataljonis“ on Kaaruksi juhtimise all ligikaudu 250–350 meest, kes kõik on suurepäraselt relvastatud. Nad panevad nii üksikult kui rühmiti toime kallaletunge võimuesindajatele, rahvamajadele, põletavad talusid, peamiselt uusmaasaajate omi, käivad asulates röövimas, peksavad külavolinikke, saadavad elanikele ähvarduskirju ja viivad loomi ära.

Pildil: metsaõde Elfriide Holm langenud abikaasa Eduardi haul

Väljavõte ENSV MGB teatisest 6.6.1947

JAKOVITS, Voldemari jõuk – minevikus suur formeering, mille koosseisus oli kuni 30 bandiiti, eesotsas oli endine Saksa sõjaväe vabatahtlik KAARUKS (tapetud). Jõuk opereerib Järvemaal 6-liikmelises koosseisus. JAKOVITS, Voldemar juhib jõuku alates 1945. aasta novembrist.

KAARUKSI ja seejärel JAKOVITSI jõugu liikmed on ajavahemikul 1945. kuni 1947. aastani tapnud 7 nõukogude aktivisti ning pannud 1945. a. toime relvastatud kallaletungi Väinjärve valla täitevkomiteele.

Pildil: Voldemar Jakobits

Hugo Ruusna

Hugo Ruusna („Komissar“), sündinud 1917. aastal Türil

1941-1943 Saksa okupatsiooni ajal Koigi valla konstaabel

1943-1944 Sõdis 286. politseipataljoni koosseisus Punaarmee vastu

1944 Hakkas end varjama / peeti peale Voldemar Jakovitsi kinnikukkumist 1948. aastal Päinurme-Koigi metsavendade juhiks

1953, 16. märtsil langes haarangul Päinurme lähedal

ERAF.129SM.1.18355.27

Ülo Altermann (1923 – 1954)

1943-1944 – teenis 3. eesti SS-bigaadis / 20. eesti SS-diviisis

1944-1946 – varjas end, 1946. aastal legaliseerus

1948 – peale seda kui teda ähvardas Voldemar Jakovitsi salga abistamise eest arreteerimine, hakkas end varjama

1954, 17. aprillil – tapeti haarangul Koigi lähedal

Koigi-Päinurme metsavendi ja -õdesid 1950. aastate esimesel poolel

Hans Sapi mälestustest

Metsa minek: *Koolivennal Juga Voldemaril oli naise õemes Ruusna Hugo, kes oli Eesti Vabariigi ajal töötanud politseis ning sõdis saksa ajal Politseipataljonis. Tema võttis meid Päinurme lähistel metsas vastu [1950]. Tema oli end 1944. aasta sügisest metsas varjanud. Minu koolivennal tuli ka naine [Aime Juga] metsa end varjama, sest ootasime kiiret vabanemist kommunismi võimu alt.*

Pildil: Aime ja Voldemar Juga 1953. aastal

Hans Sapi mälestused:

Heinrich Mihkelsoni langemine

[16.2.1953]: *Nüüd aga rabasime mõlemad kinni talli uksest, mis meie mitme tõmbe peale nii palju avanes, et saime välja joosta. Jooksime kõrvuti, Heino paremal, mina vasakul. Talli nurga juures oli mitu kogu pimedas. Mina ei saanud tulistada, sest Heino oli paremal ees ja millegipärast ei tulistanud, ehkki tal oli saksa Parabellum. Olime kahe sammu kaugusel venelastest, kui esimene nendest tulistas ja Heino minu kõrval kummuli vajus. Mina tulistasin omakorda seda venelast ja see vajus kokku.*
Pildil: Hans Sapp (1953)

Metsavendi ja -õdesid Tamsi metsas 1953. aasta suvel

Väljavõte ENSV MN j.a KGB teatisest 26. veebruarist 1957: *ALTERMANNI* jõuk koosnes 9 inimesest, tegutses Paide, Põltsamaa ja Türi rajoonis. See jõuk pani toime neli terroriakti ning kaupluste ja kolhoosnike talude relvastatud röövimist. 1953. aastal lasksid jõugu liikmed Paide rajoonis õhku V. I. Lenini monumendi [parempoolsel pildil arvatav postamendi alus] ja tulistasid postilennukit.

ERAF.129SM.1.18355.10

Hans Sapi mälestused:

Evi Mihkelsoni legaliseerumine [1955] *Sügise peale nägin korraks Evit ja tema plaan oli, et läheb veel sellel aastal metsast välja. Eks see varjamise elu mõjus ju naisterahvale väga rusuvalt. Ta oli kohtunud vennaga ja see oli nõu andnud, sest Siberist tulevad juba vangid tagasi ja temal ju ka mingit erilist süüid ei olnud.[...] Et Evi teadis minu punkri asukohta, siis arvestasin, et pean ettevaatuse mõttes minema kuhugi mujale elama. Võib-olla hakatakse teda minu pärast piinama ja siis ta võib suure hädaga minu varjupaigad välja rääkida. Aga kui neist midagi ei tea, siis pole ka midagi rääkida.*

Pildil: Hans Sapp ja Evi Mihkelson (1953)

Evi Mihkelson, Erich Teor ja Elmar Martins fotoaparaadiga

Vasakul: metsaõde Johanna Martins sorteerimas Kareda kooperatiivist saagiks saadud riideesemeid

Paremal: metsaõed Aime Juga, Evi Mihkelson ja Johanna Martins kartuleid sorteerimas

Metsaõde Aime Juga pesu pesemas (?) ja õmblemas (1953)

Metsaõde Evi Mihkelson hagu kogumas

Vasakul: Metsavennad Erich Teor, Voldemar Juga, Elmar Martens ja Ülo Altermann grammofoni kuulamas
Paremal: Metsavend Erich Teor valvepuu otsas vahti pidamas

Vasakul: Metsavend Erich Teor kala püüdmas

Paremal: Metsavennad Elmar Martins ja Voldemar Juga punkri kõrval
aega veetmas

Müügiks korve punumas:

Kolhoosi puistamisel saagiks saadud siga ja jahukotid:

Malemäng (paremal omavalmistatud malendikarp):

Jahil ja kaevul:

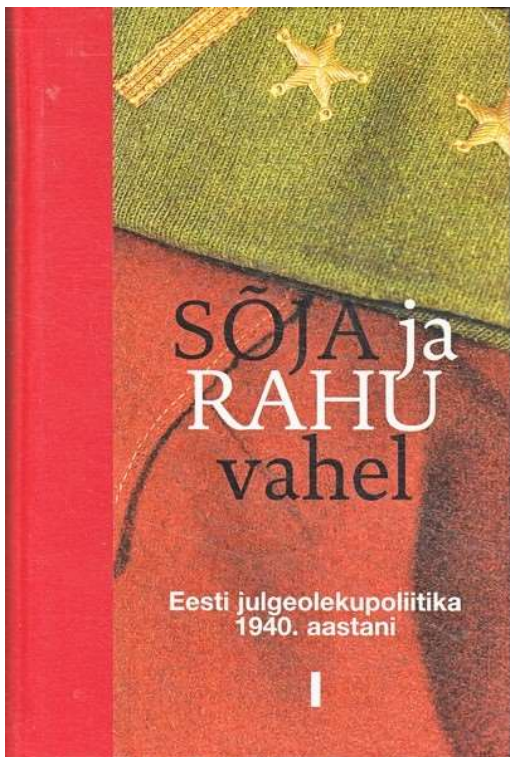

Puutööd tegemas ja „juuksuri juures“:

Koguteos „Sõja ja rahu vahel“ I ja II kd

vasakul: katke Hirmsa Antsu päevikust

keskel: metsavendade malevõistluse diplom

paremal: Uno Särevi poolt valla täitekomiteesse saadetud piladokumet millega metsarahvas võttis endale sotsialistliku kohustuse puskariaajamise asjus

110

Suhavõidete eest laste ja naiste
hüügid künnelavade venimaa
sarmastia lagundimisele õiglus
auks.

Kodumaa vabaduse ust
surnud kanglaste veri -
kohustab meid
tasumisvõitlusele põlise idas-
vaenlase vastu
auks

Ühine eesti malevõitlus!
võitluses kutsut sind kalule!
mõõk, traust lõikata,
müü vanimau võitlus!

Rajandus-
ja kaitse-
ministeeriumi
suur

S. K. S.

VILJANDIMAA TOORAHVA SAADIKUTE NÕUKOGU
SAADIK

Metsameeste Abimehjandi,
1. märtsil 1949.a.

Sotsialistlik kohustus.

Meie Metsameeste Abimehjandi Puskariaajamise
Osakonna meister ja töölised võtame endile sot-
sialistliku kohustuse välja ajada 6-ast puudest
rakkijahust kõrgema kvaliteedilist puskarit va-
hemalt 50 liitrit, kangusega 60 kr. Kohustame üht
lasi puskarit välja ajama minimaalse ajaga 13
tundi ja väljajamise juures tarvitama küttesai-
net 0,5 m. Ühtlasi võtame endale kohustuse enne
puskari väljajamise lõppu mitte teha juua, kuna
see tavaliseks nihtuseks on.

Meie teame, et metsameeste puskari ajamine toi-
mub terava klassivõitluse olukorras. Millits ja
teie klassilased pühavad laimata ja igati mustata
meie puskari ajamist ja sellega takistada vähe-
teadlikumaid sulaseid ja talupoegi puskariajami-
sega ühinemast.

Meie
Uno Särevi

1949. a. märtsil, 13. d. E. 1132 - 400.

Lendlehti

EESTI MEHED
ÕPPIV JA NÕORSUGU!

ORGANISEERIGE PÕRAN-
DAALUSEID VÕITLUSRÕH-
MI KOONDAGE NEISSE
KÕIK USTAVAD ISAMAA
POJAD, KES ON VALMIS
ANDMA KÕIK VABA EESTI
UUESTISÕNNI EEST. PÄEV,
MIL TERVEMAAILM AL-
GAB O T SUSTAVAT VÕIT-
LUST VENEMAA HIRMU-
VALITSEGA, EI OLE KAUGEL
EESTI MEHED. MU-
RETSEGE RELVI JA LAS-
KEMOODNA NING ILMUGE
NK PÕRANDAALUSE ORGA-
NISATSIOONI KUTSEL
VÕITLUSSE BOLŠEVIKEGA
SUREBU STALIN!
ELAGU SINI-MUST-VALGE
VÕITLUSLIPP!

180. Sõjaväe Kõrgkool

- Levitada -

Eestlased!
Kommunistid tahab meid hävitada!
Hoidke veel oma elu, vabadust ja vara!
Arge kootage lootust ja julgust!
Kogu maailmas suureneb iga päevaga
liikumine kommunistliku katku vastu.
Meid ei jäeta ükski!
Pääsemine ei ole kaugel.

Kommunistlikud võimutsjad! Hoiatuse!
Teilt nõutakse varsti vastust eestlaste
elu, vabaduse ja vara hävitamise pärast.
Parandage meelt, enne kui on hilja!

R. V. "Väliskoondis"

1940. aasta 15. XII. 5. aa.

24 veeb. Surm bolševikele
ja nende käsilastele.

hariigi 30 aastapäev!

Janus

Relvastatud Võitluse Liidu dokumente

ÜLESKUTSE!

Meie koduma on okupeeritud võraste vägivallavõimude poolt. Kõik inimese põhiõigused ja vabadused on keelatud. Oheldamatu terroriga püütakse rahvast orjastada. Rahva kannatused on äärmised.

Kuid Eesti rahva vaimukindlusest ei ole saadatud märke. Rahva võimukatu kome on jätkata sotsialistlikas Vabadussõjas kättevõideldud riiklikku ja rahvuslikku iseseismist, mis rajatud õiglusel, seadusel ja vabadusel.

Oma mardatu tahte avaldamiseks ja seaduslike õiguste teostamiseks jätkab Eesti rahvas aktiivse ja passiivse vastupanu avaldamist vägivallavõimudele.

Et saavutada tõhusamaid tagajärgi võitluses okupantide ja nende käsilaste vastu, selleks tuleb koostada organiseeritud vastupanugruppidesse.

Ühena selliseks vastupanugruppiks on organisatsioon "Relvastatud Võitluse Liit", mis on rajatud järgmistele põhimõtetele:

1. demokraatlikele põhimõtetele rajatud riiklik iseseisvus on Eesti rahvale sinas seaduslik ja vastuvõetav õhikondlik eluform.
2. rahvuslik üksteel on ajaks võitluse ja parema tuleviku põhitingimuseks. Vastapana peab olema kantud rahva kõigide kihtide ühistest jõudlastest.
3. Eesti sa ja sõltumatuse nimel tuleb teostada viis ja järjekindlat võitlust orjastajatega, kasjuures peamiseks võitlusvormiks peab olema relvastatud võitlus.

Kaaskodanik! Isamaa kutsab!

Sind kohustavad su esivanemate ohvrid ja kaasmaalaste kirjeldamatud kannatused ja piinad! Täida oma kodaniku- ja mehekohust ja ühine organiseeritud vastupanuliikumiseks!

MEES MEESTE RIDADESSE!

— 146 —

K. K.
Eesti Vabariigi Võitluse
Raatsi-Harholm.

Eesti territooriumil organiseeritud rahvusliku vastupanu liikumise organisatsioon, Relvastatud Võitluse Liit (RVL) tahetakse Teie juurde kutsuda liikumise delegatsiooni, koosseisus:

1. Alfred Lend
2. Eldo Mesner
3. Heinrich Ardan

Palume osutada Teie poolt nimetatud abist ja vastutulekut ning arvamulata nende poolt teatavaid teatavaid suusõnaline selletus Eesti sõjaväe ühikute kohta.

Organisatsiooni korraldusel, Eesti Vabariigi Võitluse juurde saadetud delegatsiooni esindajate ülesandele ja võitlusele.

Eestis, 25. okt. 1943.

Alfred Lend
ülesandele ja võitlusele

Vallaorg-i juht ja selle ülesanded

Vallaorg-i juht on RVL juhi poolt nimetatud isik, kelle ülesandeks on

- a) olla kohapeal RVL juhi käskude ja eeskirjade elluviimiseks
- b) kasutada org-i liikmete võitlustõhet, ühtekuuluvustunnet ja vastavast organisatsioonile.
- c) kasutada org-i liikmete isamaarumust ja veendumust Eesti demokraatlikele taaskõhustamiseks.
- d) hoolitseda vallaorg-i sisemise distsipliini eest.
- e) võrrelda liikmeid RVL org-i.
- f) teostada ajaliste ja poliitiliste laureandmete kogumist.
- g) organiseerida raskustesse sattunud org-i liikmete abistamist.
- h) organiseerida materjalsete ja rahaliste reservide hankimist organisatsioonile.
- i) korraldada vajaduse korral relvastatud väinastumist org-i liikmete kaitses ja laigulatuks kaitsemise korral.

Vallaorg-i juhi isama vastutus kogu vallaorg-i liikmete ja vallaorg-i liikmete eluvalvete RVL liikumisele kaasanitajate julgusele eest. Selleks peab vallaorg-i juht oma tegevuses olema kärsiselt ettevaatlik ja hoolitseda kõigil juhtudel tagamiseks antavate eeskirjade järgimist. Nimetatud vallaorg-i juht peab org-i suurt usaldust sellele isikule vastu. Iga vallaorg-i juht peab olema selle usalduse vääriline.

Kõiki org-i liige ei pea kallilt maksta usalduse eest oma juhtidega. Et nende taguse, selleks peab iga juht vajaduse korral valmis olema laepid ohverdama org-i sa ja org-i-kassilaste julgusele eest.

1

Iga vallaorg-i juhi vastutuskohaks ülesandeks on tugeva vallaorg-i organisatsiooni loomine. Suurema relvastatud juu moodustamiseks korraldada suure vallaorg. ühtekuuluvuse ja iseseisvate laureandmete kogumist. RVL liikmete võib vallaorg-i juht võrrelda kõiki mehi, kes vastavast põhikirjas esitatud tingimustele ja kellel on vallaorg-i juhi usaldus.

Kõne org-i liikme usaldus ja soovitus.

Organisatsiooni liikmete julgusele on soovitus, et org-i liikmetel oleval liikmed üksteise org-i kuulumises ei oleks teadlikud. Org-i illegalsed liikmed /metsavennad/ võivad üksteist tunda. Need ei moodustavad siiski kaitseid oleva reserv relvastatud juu kaitseks ühtekuuluvuseks.

Org-i astuda soovija tekitab vastava soovivalduslehe, mille teisele vallaorg-i juht saadab RVL juhtile.

Keeldumise korral võtab vallaorg-i juht keeldujalt vaikimistõhet, ühtlasi informeerib keeldujat ühest, mida org võtab tarvitusele org-i juht, kui nimetatud isik kuulub kellelegi avaldab.

Org-i juht: kui peaks levisse kuulujutte või andmeid RVL org-ist, peab vallaorg-i juht sealt tagasi andma ajaliku ja teada otsuse org-i juhtile.

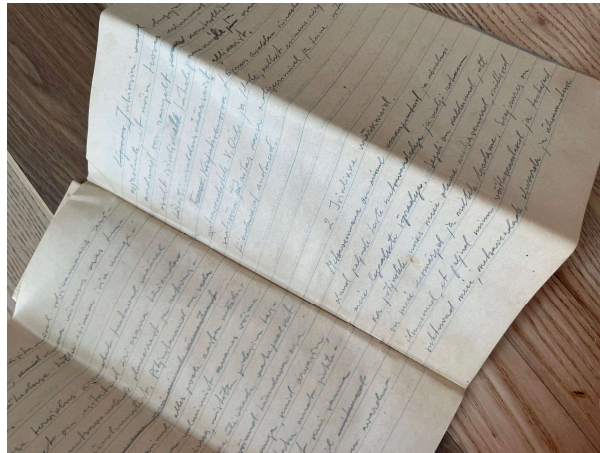
Vallaorg-i juht määrab leivate meestest, keda praegu mitmekordse ohustel ei saa rakendada org-i liikmeteks, kuid kes tõenäoliselt on võimul teostama. Sellised mehed moodustavad reservi, millest org-i juht korral uusi liikmeid võrrelda.

Metsavendluse ideoloogilised alused

(vt lähemalt):

Mart Laar. Suurim armastus. Stockholm: Kirjastus Välis-Eesti & EMP, 1994

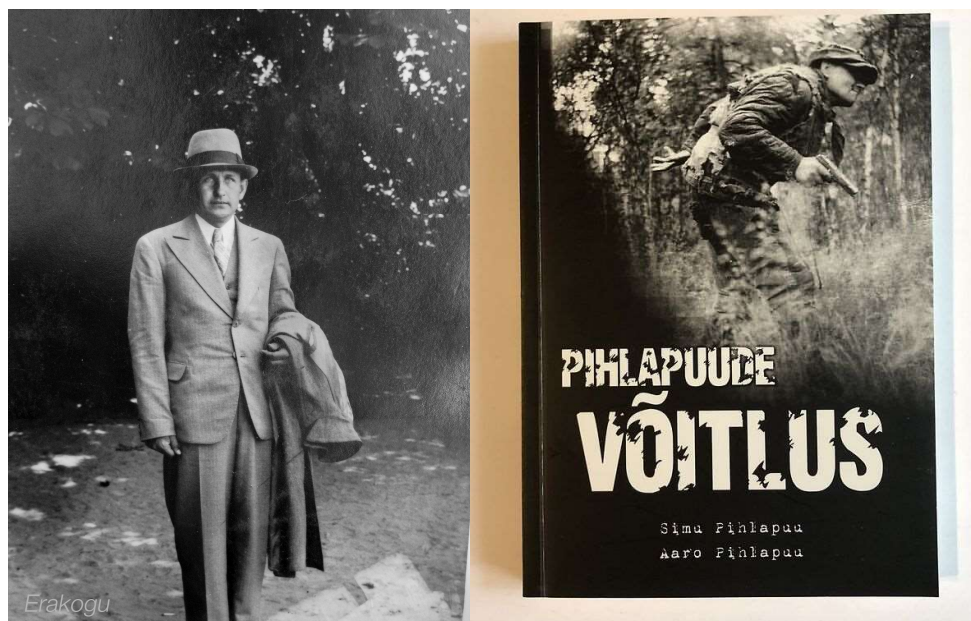
Peeter Kaasik. Vastupanu manifest „Metsavendluse ideoloogilised alused“ (1947–1949), Tuna
1/2003

Simu ja Aaro Pihlapuu päevikud:

Vasakul: Aaro Pihlapuu (metsavennad.ee)

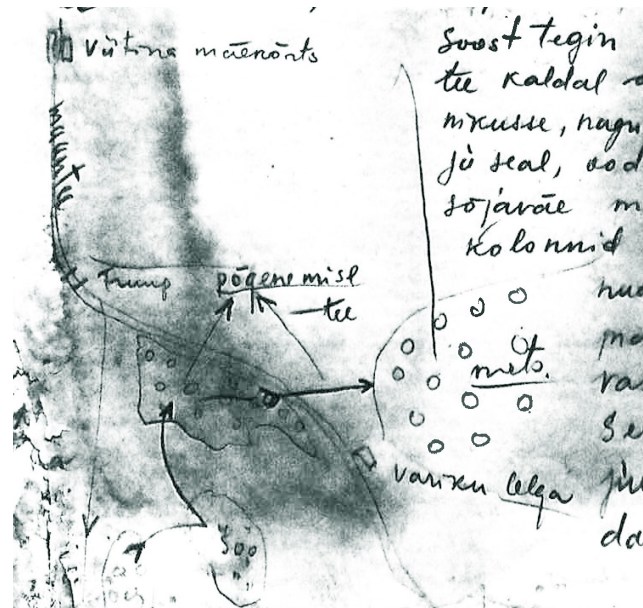
Paremal: Aaro ja Simu Pihlapuu perekonna keskel
(metsavennad.ee)

Simu Pihlapuu päevik (keskel fragment päevikust)

Vasakul: metsavennad Simu Pihlapuu ja Heino Uibo (metsavennad.ee)

Paremal: Simu Pihlapuu relvad (metsavennad.ee)

Katked Aksel Sprenki päevikust (metsavennad.ee)

Foto G. Zepp Oeru.

1946. Aasta algul saadeti mees ol. Saas
200. päevale. Põhikooli õpetaja
ja Põhikooli õpetaja. Kõik need
suul. õpetuste sõnad tantsu. Kõik
1946. Aasta algul saadeti mees ol. Saas
200. päevale. Põhikooli õpetaja
ja Põhikooli õpetaja. Kõik need
suul. õpetuste sõnad tantsu. Kõik
1946. Aasta algul saadeti mees ol. Saas
200. päevale. Põhikooli õpetaja
ja Põhikooli õpetaja. Kõik need
suul. õpetuste sõnad tantsu. Kõik

1946. Aasta algul saadeti mees ol. Saas
200. päevale. Põhikooli õpetaja
ja Põhikooli õpetaja. Kõik need
suul. õpetuste sõnad tantsu. Kõik
1946. Aasta algul saadeti mees ol. Saas
200. päevale. Põhikooli õpetaja
ja Põhikooli õpetaja. Kõik need
suul. õpetuste sõnad tantsu. Kõik
1946. Aasta algul saadeti mees ol. Saas
200. päevale. Põhikooli õpetaja
ja Põhikooli õpetaja. Kõik need
suul. õpetuste sõnad tantsu. Kõik

Väljavõte KGB aruandest:

Formularitoimik ROOS, Jaan Juhani p kohta, kes on sündinud 1888. aastal Põltsamaa rajoonis, on kõrgema haridusega.

...läks 1945. aastal mais põranda alla ning varjas end kuni kinnipidamise hetkeni...

Põranda alla läks ta selleks, et vältida vastutust kodanluse-aegse kodanlik-natsionalistliku tegevuse eest, seejuures ta arvas, et Nõukogude valitsus andvat Ameerika nõudmisel Eestile võimaluse taastada kodanlik-demokraatlik riigikord.

Väliseesti ajakirjanduses ilmunud kirjavara vt lähemalt:

Peeter Kaasik. „Eesti „Valge Tito“ – Elmar Hilp – punavenelaste suurim hirm“. Kajastusi metsavendadest väliseesti ajakirjanduses 1940.–1950. aastatel. – Tuna, 2/2022

Peeter Kaasik. Legendi looja: Erik Heinest ja metsavennalegendist. – Akadeemia, 2/2023

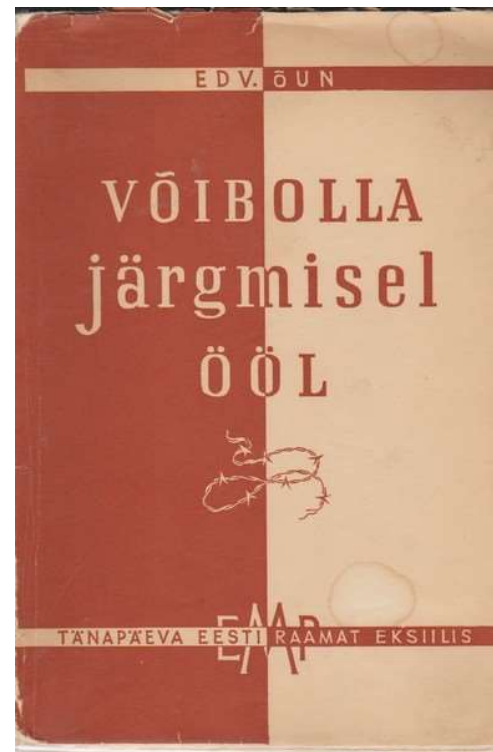
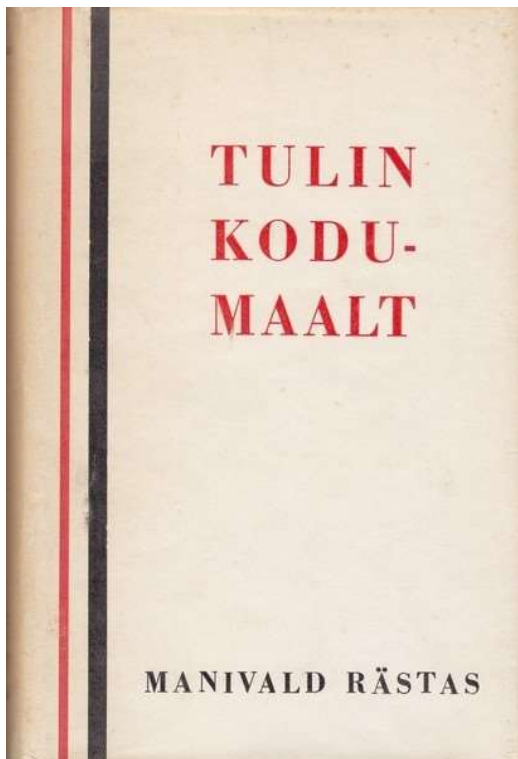

...mahl võib teha... (partially cut off)

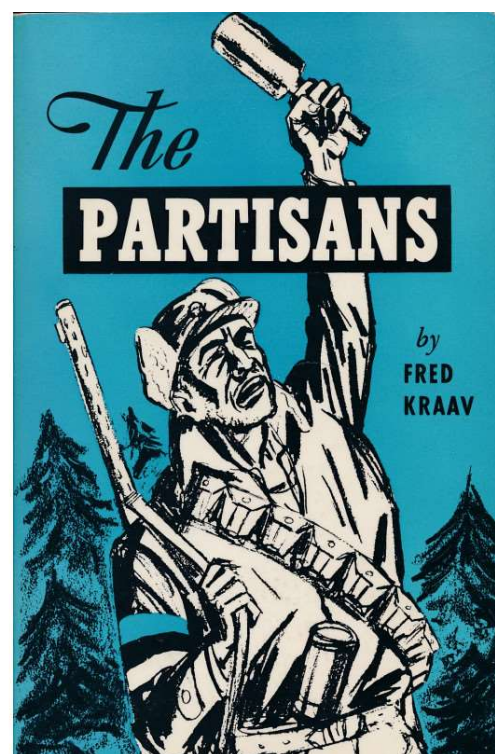
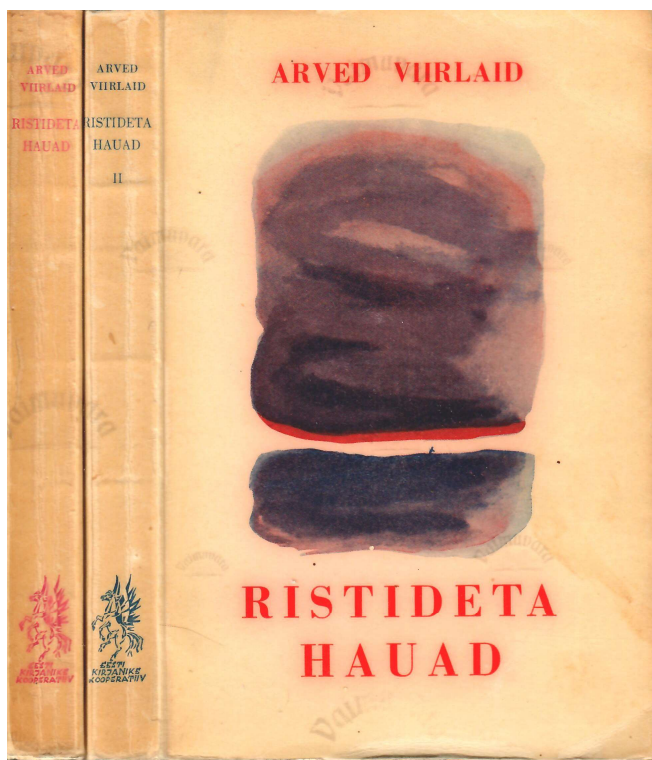
...mahl võib teha... (partially cut off)

...mahl võib teha... (partially cut off)

Eestist põgenenute mälestused:

Ilukirjandus

EESTI TEATAJA

Neljapäev, 30. september 1948.

Metsavennad — karmid võitlejad

Alhjõrgnevas jätkame eelmises numbris alustatud kolme Nõuk. Eestist põgenenud lühikese jutustuse. Meid huvitas küsimus, kas Eestis on veel tegutsemas partisaane ja milles nende tegevus on avalikult ja kas see veel mõeldi avalikult.

Kena seadusevõim vallutatud rahvast ei kaitse ja häda puhul selle ette heidetakse, mis nad see hoidavad on ja oma kura ei kaitse, siis sead kaitset rahvas kuidagi teostab! Metsavendade hauda, juustavad mehed. Metsavendadel on rahva silmis säärane asukoht, nagu keskeapitel rändrüütel, kes karkistatult kurtse ja allasid õnneluid. Nende juurde otsustakse teed, kui võimameeste jultus lähed hiale. Ja metsavendade pealik seis sageli saadab karatsevale võimamehele. "Kaitse! Kaitse! Kui see ei ole, tulidse ja tehakse, mis teha tuleb."

Metsavendlust ei ole veel mitmes maakonnas, kuigi need tagasihoidlikult määrak. Mõeldud aastal olid veel suuremad metsavendade jõudud tegutsemas Saaremaa siidames, Pärnuaan metsavendade, Alutaguse ja Misso kindis Värtsmaal. Nende liidvõitlejatega liidid keskeapitel lahinguid.

Saaremaa Rummu Jüri ja ta rügement

Saaremaal tegutses metsavendade pealik, kes võitnud suure populaarsuse poolegi üle kogu Eesti. See elerit endine noormees. Osaia partisanina ta on rahvassuus saanud nimelise Rummu Jüri, kuma ta teed meenutavad selle omi.

Nii on moodas Rummu Jüri paljud kodi Eilimaale kohas mõistma. Hüdinate seas liidud juht liidud tema, tule-

lust ja see ulatunud ka võimumeeste kõrvu. Rummikule seadud välia taguvad valvurid Jüri liidud otsustas. Ta sõnustasid sõnna, aga liidud sõnustasid maal, ratta ja vene piirvõtte õhtuõnneri muidugi. Kihutatud õhe valvurid juurde ja karkistatud:

"Mis te siin seiate ja ostate?"

"Ootame Rummu Jüri Saaremaalt," vastasid venelased.

"Rummu Jüri võitab minn juha kinni ja ta on Eilima vallaandaja loka taga," vastasid Jüri ja liidud veel manitsevalt juurde: "Aga vanake, ei ta soovilistest postid, ei loka." Ja sõnustid endad.

Mustjala liitvõimete esimese Saaremaa olnud mees, kes ei hoolinud Jüri hoidatust, ütles tugevalt sõnna kommuunistlike käes. Kuni Jüri sead vene kapteni muidugi vallamaaju, karkistat omise õhe kaitval miilitaandud kiid õhe ja võitig ära tema rohvud. Sõnustas ta esimese tuppis ja teritas:

"Siin olen mina, Rummu Jüri ja minn taga tulud õnne."

Liidud hõrkasid ühekorraga võimemehele kirvega pähe. Sõnustid soorale miilitaandele liitvõimelad sõnna tagasi ja liidud:

"Ja oled veel noor mees, sinust võiks veel asja seada, oskaksid ma sind ei tapu. Kuid vana, ei oled mõtetlik, muidu pean etnugi tapma." Ja liks.

Kuid Rummu Jüri tuli pidada ka lahing NKVD-ga.

Nahid olid kaitse ritta saanud, et metsavendade rümp aareval. Alla mees — meeskaalvõimelise liidvõime kasvatuna. Sõnna karkistatult liidud sõnna 60 sõnustat valvurid. Metsavendadel oli aga küllalt tugek ette teada. Elitvõimelad tehti hästi. Venelased liidvõimelid kraavilistid korrapärase sõnustid, liidud liidud oled vaid viisipäimisehi. Kui see aga jõudid umbes 200 m kaugusele, hakkasid ikki koka raskemini liidvõimelid sõnna teritama. Vähesed ajags oli liidvõimelid liidvõimelid 47 venelast mahla niidud, liidvõimelid said põgeneda. Metsavendade karkistat oli vana mees. Liidvõimelid saadi autotautrotel ja laskemoona.

See juhtus mõeldud talve aarevõimelid. Venelased oma suurte järvele ei talvud, need liidvõimelid liidvõimelid sõnna kuni kevadegi.

Pareid sead lahingud liidvõimelid Rummu Jüri rügement väikeste seadna liidvõimelid. Mõned on liidvõimelid sõnna karkistat ja liidvõimelid on põgenenud saarelt. Kuid liidvõimelid grupkoid tegutsesid endis, nagu Rummu Jüri sead, aga suuremal liidvõimelid pole enam olnud.

Rummu Jüri jätkas seaduseid oled, seadki püüvate õhtuõnnerid, liidvõimelid sead endiseid ja partiidid. Sõnustatid teritid oledat tema liidvõimelid võimelid Saaremaal üle 60. Arvatavalt on jatkas oma karkistat elu ja võitlusi.

Hirmus Ants Pärnuaan

Pärnuaan metsavendade pealik, keda rahvassuus nimetab Hirmu Ants, on paragi sead suur karkistat, kui ta mõnival Saaremaal. Karkistat 20 ja v u h

Metsavennad lasid õhku Lenini ausamba

Suur lahing metsavendadega Pärnu lähedal. — Tallinna miilits võtab altkäemaksu. — Eesti talud püsivad endiselt

LONDON (Oma kaastööliselt) — Pöördusin Manivald Rästase poole, et ta jutustaks „Vaba Eestlasele“ oma elamistingimustest Tallinna sadamatöölisena. Poissmeestest sadamatöölistel tuli elada sadamavalitsuse poolt organiseeritud ühiselumajades, jutustas Eestist saabunud noor põgenik. Valtaliste tööliste omaette elamist linnas ei sallitud, kuna võimud ei saanud siis nii põhjalikult silma peal hoida.

Ühiselumajas elati hulgakesi koos, mõnes toas kuni 18 elanikku. Rästasel oli õnne, sest tema toas oldi vaid kuuekesi. Talle oli seltsiks 5 umbkeelset venelast. Selles toas magati, söödi, mängiti malet ja kabet. Kaardimäng oli kõvasti keelatud. Igal elanikul oli toot suure ühislauda taga, voodi ja osa riidekapist, kuhu võis mahutada oma asju. Söögi- ega muid kõrvalruume ei olnud. Toit tuli keeta ähisköögis ja sealt tuppa tuua. Igas toas oli seinal valjuhääldija, mis ei annud minutikski hingetõusu, larmes ja raigises kogu

Tavalisel töölisel on sinna võimulusi minna vaid hilissügisel, kui tuleb merekaldal lõdiseda külma, vihma ja tuule käes. Voorimeeste troskad ja saanid on kadunud Tallinna tänavapildist. Teenijaid on seadusega keelatud pidada, kuid kõrge ametnikud on erandiks, kes võivad omale palgata autojuhi, majahoidja ja lapselüdruku. Rästas teadis jutustada suurest lahingust metsavendadega Pärnu lähedal, kuhu appi viidi Tallinnast ja Paidest MVD abivägesid. 1954. a. lasksid metsavennad õhku Paidel

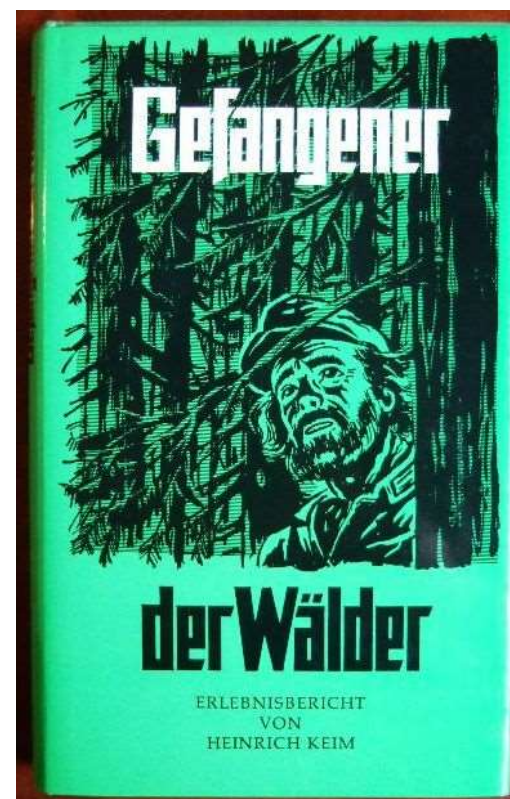
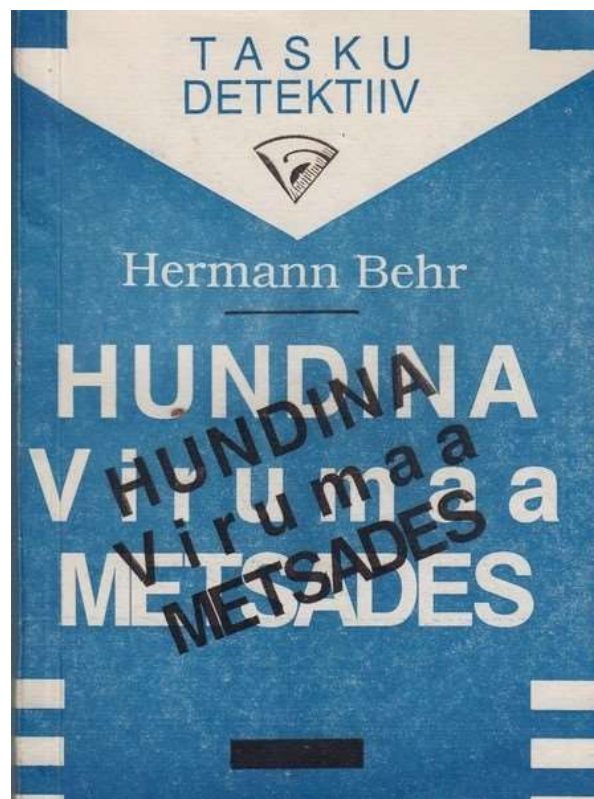
ritud, sest sealt tulebki peamiselt kogu perekonna aasta toit. Seal tehakse tööd, kolhoosipõllult koju tulles, hilisööni, nagu vanasti riõisast tulles, orjaajal. Tööle tuleb mitmeid kilomeetreid käia, piki poriseid külavaheteid, vihmast ja tuules.

„Aga kui midagi erakorralist ei juhtu, muutub Eesti maastikupilt peagi tundmatuseni!“ ütles Manivald Rästas. Kolhoosides on projektid valmis, kuidas õitsevat Eestit muuta valjuhääldiks ja üksluseks Sarmaatia lagendikuks. Asutatakse unud külad kolhoosi teostamiseks

Ülikoo
OTT, sed näi tänavus tada st. 200—5(stardip: larit ku tudel ja füüs pakutal tuvad . Keskmi õpilaste 202 dol larilt 3.
Montr
Käeso Montrea ge pin Suvises terve ri te ja sp

Sakslaste mälestusraamatud

Repatrieeritud Saksa sõjavangidelt saadud informatsioon

Vasakul: Stockholms-Tidningen Eestlastele, 7 mai 1950

Paremal: Vaba Eestlane, 1 mai 1954

Saksa sõjavangid imetlevad vastupanu Eestis

Paarkümmend kilomeetrit Läänepool Tallinnast on kahe maailma vahelise koht, kus elavad sõjavangid. Seal elavad mõned kilomeetrid Elbe jõest eemal elab üksinda metsapadrikus omaette puubarakis üks meie vanemas eas kaasmaalasi. Tema asukoht on kahe maailma vahelise barjääri külje all, sest Elbe jõgi on Lõõde-Saksamaa osas raudees-riideks, mille taga asub venelaste võimu all olev Saksa idatsoon, n. n. „Ida-Saksa Rahvavabariik“ — üks Moskva satelliitriikidest.

Nagu üldiselt kõikide põgenikkude olukord Saksamaal, nii on ka sellele meile kaasmaalasele elu äärmiselt raske. Tal ei ole mingisugust ka mitte juhulikku tööd ja ta elatab end ainult sõsajärgest toetus-est, mis on just nii suur, et hinge hoiab sees — suuremiseks palju, elamiseks vähe.

Möödunud jõululaupäeva õhtul umbes kell kuus koputati meie kaasmaalase uksele. Laval seisid kaks tundmatut meest, kes küsisid, kas neid on öieti juhutatud, kuna kirjelduse järelle pidi selles metsa-õnnikeses elama üks põgenik Eestist. Teda nad tahtsidki külastada.

See oli Stalinil paradiisist on ülijuhus Tallinnast. Seal elavad mõned kilomeetrid Elbe jõest eemal elab üksinda metsapadrikus omaette puubarakis üks meie vanemas eas kaasmaalasi. Tema asukoht on kahe maailma vahelise koht, kus elavad sõjavangid. Seal elavad mõned kilomeetrid Elbe jõest eemal elab üksinda metsapadrikus omaette puubarakis üks meie vanemas eas kaasmaalasi.

Tallinnis sõjavangilaagrites viibivad sõjavangid on tihti pidanud Tallinna sadamas tšõli käima. Kuid pärast kapitulatsiooni ja 1946. aastal ning 1947. a. on nad pidanud Stettini ja teistest Põhja-Saksamaa sadamatest laevadega Tallinna teel sõjasaagi ja reparatsiooni aladele kuuluvat materjali sadamas välja laadima. Maha laaditi rohke arvatuslikke optilisi riistu ja laev erimasid. Esemetele oli sagi kriidiga peale kirjutatud: „Kamradid, meie oleme oma ülesande täitnud, nüüd on järg teie käes!“ Seda tähendanud seda, et meie oleme juba osa sellest varandusest rikkunud, olejäänud osa jääb teile teie enda jaoks.

Nii on optikariistad objektiviivid ja masinatel tähtsamat osad võeti pillutud või lihtsalt puruks pek-itud. Peanasi, et midagi väärtuslikku ei sattuks vankrde kätte. Kui vastuvõtmine juures pole olnud ve-

„Ma tulin Nõukogude Eestist“

1949. aastal Eestis viibinud Saksa sõjavangi muljeid

Angajalt juhtus Lääne-Saksamaal mees, kes on pärast sõja lõppu viibinud sõjavangide-kohtades. Pärast seda sõja sõjavange Eestis enam ei olnud. Mis puutub üldise olukorda N. Eestis, siis selles osas ütlevad peagu kõigi sõjavangide seletused. Kuid peagu iga Eestis sõjavangia viibinud mees rääib jutuajamise käigus Eestis juhtunu kohta, mis äärmiselt jutuajamine Eestis viibinud meestega on alati huvitav ning võib pöördumisele tuua mõnikord huvitavaid andmeid. St. Tidningen Eestlastele kasutatud Saksa keeles oli hiljuti jutuajamine ühe sakslasega, kes viibis sõjavangina Lokaal, Lehtes ja Tallinnas 1949. a. sügisel.

Viibides sõjavangina Eestis, viibinud Tallinnas Kopli kaubaajama, kus väijus alatas tunde trellitööd kaubavangidega Venemaa poole. Kokkemuusid meesküüditamist kuni 1948. aastani Eestis ei loo- tatud. Küll arreteeriti aga inimesi alataas ühikult. Kui olin sõjavangi- gina Lokaal teliskirjuteluses, leiti ühel hommikul Lokaal kella vahelt ühel poolnõukude materjalid pu- narameelane. 800 langus ühele kohalikule noormehel, kes inie- rati NKVD pooli Tallinnas Pagari- taima alustatud vanglas. Noormehel viimased seit NKVD-i surumisele kolm kuni pärast arreteerimist. Mõnemat neemehe isa — kirjaku- line kalur — kes oma kutsesöö- kõrvil tegeles ka salvettemööde- ga, vietas pärast poja surmamist enam oma aegade välja aja vii- meksa venele.

Metsavendlus

Eestlaste hulgas liikus rahkasti- jate moodustada tegevuse küh- ma. Nii olid eesti partisanid peatunud Tallinn-Narva raudteel ühe Nõukogude aadressi auto. Admi- rali sõnadud elusena partisanide- lina see loomused tal ilmsel ajal.

Üleskutse

Pommirünnakul parustatud Tallin- ma üleshitamist teostati peamiselt sel loel, et tõhised kaitseti- lised vahel ajal värsmeid korista- ma, millele need plaanid hah- jused. Täielikult ehitati üles ai- nult Estonia teatrihoone, samuti püstitati hooneid partei- ja valit- suseasutuste jaoks. Enimuste osas oli ehitustegemine soigus. Vallitsis ta- rne korterpuudus. Kõik nooremad korterid kogu sotsiaalsete teke- teeriti venelastele. Tallinnas läin- vad domineerivad peamiselt vene- lased.

Nagu juba arvatav, valitses eesti- laste hulgas sõhatud meeleolu. Oodati sõda ning etami sageli unu- tust viimast. Viimast oli sotsiaal- igas tootmisvõimekuses ning ta- lumehed müüsid puskari 80 rub- la liiter. Lootus sõja puhkemiseks ammutati kas viimast valdosa- detest, kuulutustest ja venelaste- iskusvõimekusest USA vastu. Sõjapoliitiline aitused süvendati ka venelaste kindlustustööd eesti

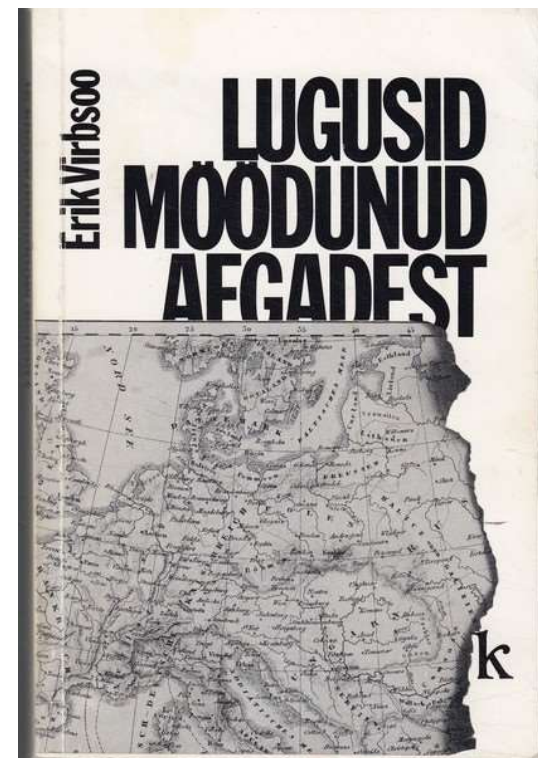
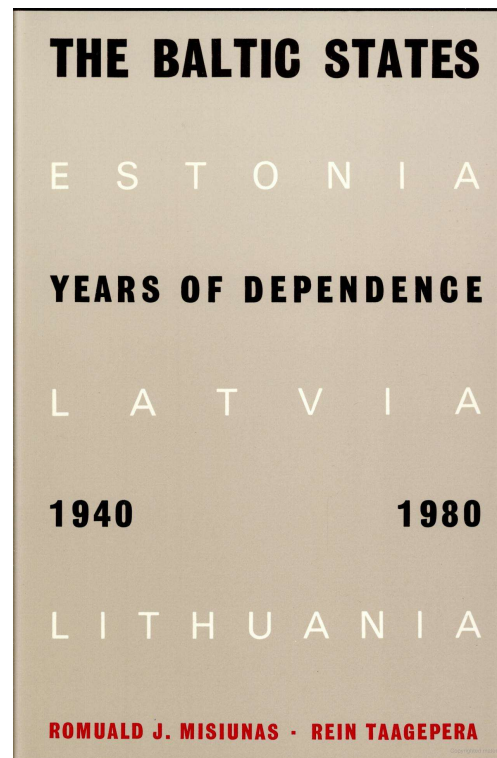
riikidele. Tallinnas asus venelaste sõjajärgs Kopli poolses, kuhu püles ainult eriluhudega. Lehta- lalt sündinud ja 1949. a. osas seal juba venelaste sõjajärgs. Veel ei- hviitar märkida, et venelased asu- tasid oma peamise lootuse Ameri- kaga ühendriikidele. Inglise sõja- mees ja heas talitamisest sõdi üldi- selt pettunud. Peante sõja puhke- mise kohta liikusid eestlaste hul- gas mitmesugused kuulused. Mit- med eesti lastelased olid veendu- nud, et sõda puhkeb lähemal pä- rast seda, kui venelaste sõjajärgs panna lähemal sõjajärgs. Sõda oli nende loomused pettunud, kui „Pranda“ teotus 1948. a. auton- oomne eksperimendid N. Eestis ning sellele ei järgnenud sõda, ju- tustab eestlaste.

Käesolevas ühisel tegevust Ees- tis, mingis euline sõjavang, et see- et eestlaste juba halvasti eriti- tervistele puudumise tõttu. Kõrge- lused, kus õpetajad olid põgene- nud, 1949. aasta hingekõrgele. Järgmised ühisel taplusvõime- siks ei esinenud. Nii korraldati kirikus veel teerõpetusi lastele. Sakslaste õnnestus sõjala Eestist- kassa ümra ühe fotot, mis kujutab leetlaste õnnistamist Tallinnas- Kärts kirikus 1949. a. suvel. Kirik- likke laulatusi esines harva. Abi- eluid mõniti perekonaseisumeteis. Abiur registreerimine maksis 30 ja lahutus 200 rubla.

Vasakul Eerik Heine, keskel kirjanik Arved Viirlaid ja tema kirjanduskangelase Eerik Hormi prototüüp Eerik Heine, paremal Olaf Tammark (ERM)

Väliseesti ajalookirjutus

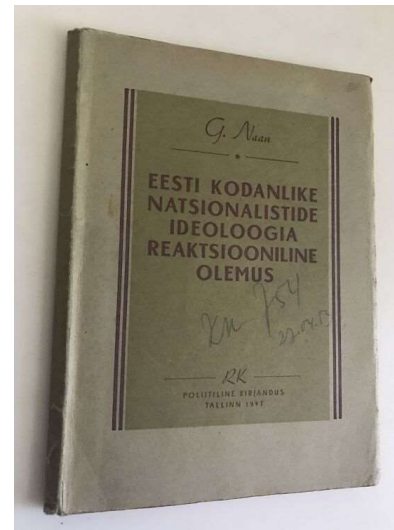
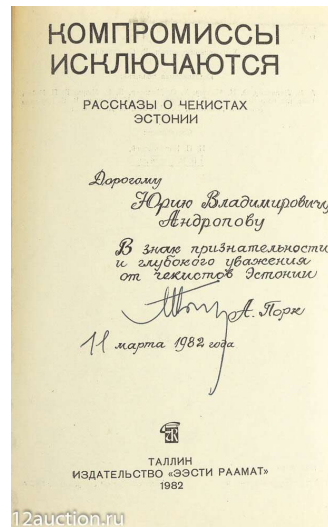

Nõukogude propagandakirjandust:

Vt lähemalt **Kadi Mikk**, *Metsavendade kujutamine nõukogude propagandakirjanduses*, magistritöö, juhendaja O. Liivik. Tartu Ülikool, Filosoofiateaduskond, 2012

1940. aastate näidisprotsesside kajastusi ajalehtedes

Vasakul: Valgamaalane, 30. juuni 1946

Paremal: Postimees, 2. oktoober 1945

Bandiidid said teenitud karistuse

Pärast Nõukogude Eesti territooriumi vabastamist Punaarmee väeosaade poolt peitsid end metsadesse ja moodustasid relvastatud jõugud kodanlik-natsionalistlike elementide riismed, kes olid end sidunud tiheda koostööga saksa okupantidega, võttes osa verisest fašistlikust terrorist ja eesti rahva hävitamisest. Peagi likvideeriti suurem osa neist jõukudest, kuid üksikud grupid varjasid end metsades ja jätkasid oma musta tööd, vaatamata oma täiesti väljasaatetule olukorrale. Samal ajal kui kõik Nõukogude Eesti töötajad, innustunud suure võidust fašismi üle, alustasid suure vaimustusega oma koduma taastamist, püüdsid eesti rahva alatud reetjad, saksa okupantide käsilased, oma jõuetus vihas nõukogude korra vastu desorganiseerida üksikute terroristlike aktidega eesti rahva normaalset elu ja tööd. Grupp selliseid inimesi ilme kaotanud bandiite astus Kilingi-Nõmmel Tallinna garnisoni sõjatribunali ette.

See jõuk, keda juhtis Saksa vastuluure endine ohvitser Karl Kask, alustas 1945. a. suvel oma tegevust Pärnумаa lõunosas. Jõuk, kes koosnes peamiselt Saksa armee teeni-

Tihemetsa valla külavoliniku sm. Krossi ühes tütrega ja tööliste Maksimi. 30. novembril panid bandiidid toime kallale tungi külakooperatiivile Nõukogude Läti territooriumil. Rõõvitud varanduse peitsid bandiidid kaebeluse Andresoni talu ning viisid selle siis kaebeluse Järvesoo talu. 1945. a. detsembris tappis jõuk rahvakaitse liikme Karl Kandle ühes naise ja kahe lapsega ning rõõvi a. jaanuaris külavoliniku sm. Kõo ja metsavähi Arnold Ruuli.

Käesoleva aasta algul likvideeriti see jõuk, kusjuures jõugu peremees, Kask sai surma. Ülejäänud bandiidid, fašistide sabarakud, astusid nõukogude kohtu ette.

Suur on eesti rahva põlgus ja viha alatute bandiitide ja reeturite vastu. Protsessil viibinud Kilingi-Nõmme töötajad võtsid heakskiiduga vastu sõjatribunali otsuse, kes mõistis aktiivsele mõrvamistest ja rõõvimistest osavõtjatele — Kivitsile, Niemenenile, Tamsonile, Elmistile ja Riitsile kõrgeima karistumäära — mahalaskmise; jõugu liikmelle Kandiale, Andresonile, Rubiinale ja nende aktiivseimale abilisete Kuusele

Fašistlikud bandiidid said oma teenitud karistuse

Tartu Keskkultuurimaja ruumikas saal oli pühajärel, 30. septembril talvil rahvast. Toimus Eesti Tallinna Kaardiväe Laskurkorpuse Sõjatribunali avalik kohtuistung kolme koduma reeturi, bandiidi süüte arutamiseks.

Oiglane viha ja kirjeidamatu põlgus terroristide vastu täitis kohtu protsessi jalgima tulnud kodanlike. Avaldati rõõmu kardetavate bandiitide tabamise üle, kes oma roimade eest peavad saama teenitud, õiglase karistuse.

Funase viidaga kaatud laudade taga võtab aset Sõjatribunali koosseisus: eesistuja kaardiväe justiitsmajor S t r a a d, liikmed: kaardiväeskapten T a m p e r e ja kaardiväeskepten S õ g a l. Kiitlikuks süüdistajaks on kaardiväe justiitsmajor S a k s, tribunali sekretärikeskonnaleitnant D a n i l o v.

Relvastatud punasarmeelaste valvel all luuakse kohustusli kaebelused, roimadid. Innuved kohale kaebelustele tribunali poolt määratud kaitsjad, Tartu Oiguseõuandla advokaadid sm.d J. R e b a n e, E. T e k k e l ja T. P a i.

Mil hinnal kirurid on teostanud need bandiidid?

Süüdistusakt jutustab bandiitide hirmutegudest

Süüdistusakti loeb ette kohtu eesistuja, kaardiväe justiitsmajor Straad, mille alusel kohtualuselid süüdistatakse järgmiselt:

1) J ü r g n a, Harri, Jaani p. on sündinud 1922. a., omab 6.klassilise algkooli haridust ja on töötanud auto-baasi autotööstajana Viimsis, kus ta vana mad praegugi elavad. 20. veebruaril 1942. a. astus ta vabatahtlikult Saksa armeesse, kus teenis kodumaas ära-

ki, kusjuures Jürgna isiklikult mõrvas saksa vintpüssi laaga Komarovit vana ema sm. Pelageja K o m a r o v i.

2) K a r t a u, Heino, Karli p. on sündinud 1925. a., omab 9.klassilist haridust, töötas varem kodutalus Elva vallas. Kartau mobiliseeriti 20. augustil 1944 Saksa armeesse, kus teenis Klooga õppelaagris. Kui Punaarmee oli vabastamas ENSV pinda okupantide liikest, põgenes ta 20. septembril 1944 Saksa sõjaväest. 21. novembril 1944. a. mobiliseeriti Kartau Punaarmee rüüdsesse, kuid seal deserteerus ta luba järgmisel päeval, 22. novembril 1944. a. ja peitis end kodu ümbruses Elva vallas.

Jaanikuus 1945 ühines ta bandiitide Lauri ja Jürgnaga ja võttis osa Komarovite perekonna tapmisest, olles väljas vaivel.

3) V u t t, Lembit, Juulise p. on sündinud 1924. a., on 6.klassilise haridusega, töötas varem oma kasuisa, Aakre külale Juulise Rekkandi sõhaliise suurtalus, hiljem kohalikus ko-bulsenatusepunktis. Vutt pidas sidet ümbruskonda terroristeriva Lauri, Jürgna bandiitide jõuguga ja võttis koos bandiitide Lauri, Jürgna, Kartau ja vendade Jaaksonitega osa mõrvatud kommunistlike noorte uputamisest.

Terroristid vennad Jaaksonid on seni veel tabamata, kuna jõugu juht ja organiseerija Viktor Lauri on saanud surma.

Kohtu eesistuja ja prokurör esitasid kohtualustele täiendavaid küsimusi. Esitatud süüdistust omaks võttes andis kaebelused üksikisikult ja külma rannaga seletusi toimunud roimade üksikasjade kohta.

Meelepehpa kahin läkitab protsessil kuulajaskonda, teada saades roimade

ja riigivastasest tegevusest lo üleskusele vastumasa on nud oma terroristlike vust. mõrvates seljastagan said nõukogude kodanlike. kondlike süüdistaja nõudis rahvateenitud roimartele kõigemat karistust.

Prokuröri süüdistuskõ

Riiklik süüdistaja, prokurör major S a k s ütles oma süüdistuse et teenistus Nõukogude Punaarmeen olnud aukohuseks miljonitele, l sid kaitsma oma armastatud kodu siis kui saksa tühide room-fritside nelitatud saapatallid sid koduma vabadust. Eesti tüüred võitlesid õig õla kõrval gude liidu teiste venemaal võiduka Isamaasõja päevil, an maa eest oma elu.

Täna tuleb meil siin kohut terroristide ja bandiitide üle, peitu pagenud metsadesse, ter rüdes ümbruskonda. Nõukogude ei tunne halastust bandiitide va jagatagat süüid kodanikke var mõrvate vastu.

Iseloomustades iga kaebel tegusid eraldi, nõudis prokurör alustele Jürgnale ja Kartaule mat karistust — mahalaskmist, tuulastele Vuttile, kes oli kaast roimades, 10 aastat sunnitööd. Kohtualuste kaitsjad, adv sm.d Rebane, Tekkel ja Pii pahnemendavaid asjaolusid arvestas Oma viimases sõnas palusid alused kergemat karistust.

Kohtuotsus

Kohtuistungile tehti vahetug bunali siirdus otsus koostamist

Üleskutsed ajakirjanduses ja legaliseerunute „avalikud kirjad“

Vasakul: Harju Elu, 9. juuli 1946

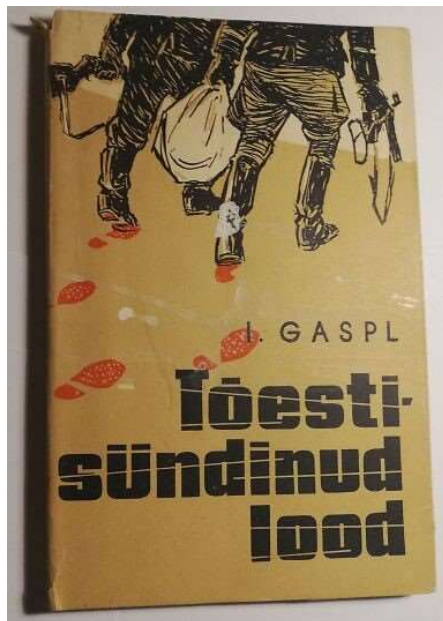
Keskel: Läänlane, 18. juuni 1946

Paremal: Postimees, 14. november 1945

1950ndate teine pool – 1960ndate algus: esimesed tagasivaatavad raamatud ja artiklid

LEHED LANGEVAD
G. Grišin, A. Normet 35

Need kaks idiooti. Ermo ja Habe, ei saa laegi teada, et tema, Susi, lasch jalge. Siisiga poolegi seal talus ja oodaku head ilma. Täna ütles kelli, kütis Ernst, mis saab neist. Aigajal Mida ka teema mõistab loorajad. Kui kaalid on eiu, on õhumeelne õlearune. Kui neli kahel oleks võimatus ääretet teha, oleksid nad seda teinud hetkegi kõhkle-mata ja oleksid jätnud Susi jüka sinaga. Kui aga tõekstid neid kinni rahivad, jutustavad jaad olekoke kõigest, annavad ära kõiki ja kõik, kui vaid saaks pehmemdada oma karistust. Ja kaa tema tee poleks teinud seda-sana? Tänuvata oleks teinud. Säärane on juba eluseada. Ka Ernst oli vist kõrgest sellest aru saanud pärast varasvat selgust.

«Ernst! Susi raputas energi-liselt oma abilit õlast. «Tõese üles, on see!»

Ernst ajas end divanti istuli ja hõõrus silmi.

Küll on ikka rahulik see ebarit mõttes Susi. «Nagu ei õnniklki midagi neastralikk, na-gu ei soolakk, tal see eimest korda elus iligeanine piirist üle-minek, vaid ilhne jaituskäik

Tallina ühnavati. Temast tuleb aja jooknel haa sakakunaja. Pe-remebed juba sõimama ei hak-ka...»

«Kas juba?» küts Ernst ja vaatas kella.

Nad ristetud kiiresti. Susi võt- tis põstoli pistaku rimataksut ja pistis vibmamantli taskusse. Kõik vajalikud dokumendid ja materjalid olid peidetud erilise pealelemmelmud tasketega riidet vöörhina asse.

Susi valis kaks kassit konja-ki. Nad läid kokku ja jõid ära.

Mõne minuti pärast sammustid Susi ja Ernst juba jaama poode. Mändi imanta «finant» mõda. Ernst oli juba varem palunud Susit teha sisse see väike haak, et astuda hetkeks asse Hilda Jär-vingu juurde lõvast jätma. Susi oli siis niigu krimpunenud, kuid ei oelnud midagi, ei maksaud päris lõpu sahtleid rikkuda.

Kitsakeelud valkuel kõveral imanta sinavai, kui elas Hilda, peatusid nad tuttava viikese hal- li maja ees. Kui palju kordi oli Susi siin käinud! Nihkanti enne- sõda kui ka siis, kui Tallinnas olid sakslased, ja lõpaks päris hiljuti veel. Noh, niid näeb ja

sed vanamoelast majalogu vii- must kordal.

Ernst palus oodata ja läks pea- uksest sisse.

Möödusid mõned minutid. Tä- nav oli tühi. Susi kõndis aegla- selt kõnniteel eüast-tagasi, käed seijal. Jalge alla lendas teab kus kipras, kollunud puuleht.

«Lehed langevad», mõdas Susi mulgega. «Seegi on viimast kor- da.»

Ta jõudis jälle maja nurga kohale ja läks jälle mööda. Sa- mai silmapilgul haarasid kaks meest tal tagant käesit kinni.

«Ernst!»

Susi pöördus.

«Rahus ärge tehke kera.» ütles mees, kes hoidis teda vasakust käest.

Salakuulaja tundis, kuidas tel- ne mees, kes hoidis teda pare- malt poolt, tõmbas välja tema mantlilaskust pistoli.

Susi põldis kogu jõust end lahti kiskuda, kuid need kaks ei tulganud löegi.

Kimataid «Poheda» pidurid. Susi pondi tagastamele.

«Petro, ära ühild sega vüda.» ütles üks Susi naabritest auto- juht poolse pöördudes. Mäem- nõksaust patgat.

Susi istus juurdieja ees, jalg üle põlve.

«Mis õigus on teil mind üle kuulaja? Mis õigus oli teil diise mind kinni võtta? Ma kuseban ja teil tuleb vastustada.»

«Tahendab, et kinnitate, et sõõble Tallinna Kukaasatja?»

«Jah, võtan niid Leningradi kanda tagasi.»

«Kas teil on siin tuluvaid, kes võiksid seda kinnitada?»

«Jah, näiteks Hilda Järving.»

«Kes veel?»

«Paljudki veel, mul ei tule praegu meelde.»

«Aga Ernst Borstel?»

Susi vaatas tervest juurdieja- le silma: kas nad tabasid Ernsti või mitte? «Männavaist tabasid.»

«Borstel? See ineseeri poeg?»

Ma tutvusin temaga Hilda kau- da. See on väga laub inimene, tal on sõidmeid kriminaalkurje- tegiatega, ja nõudis mind fon- mata oma afääridesse.»

«Noh, aga teie?»

«Mü, mü?»

«Kas te ei liinud sellist?»

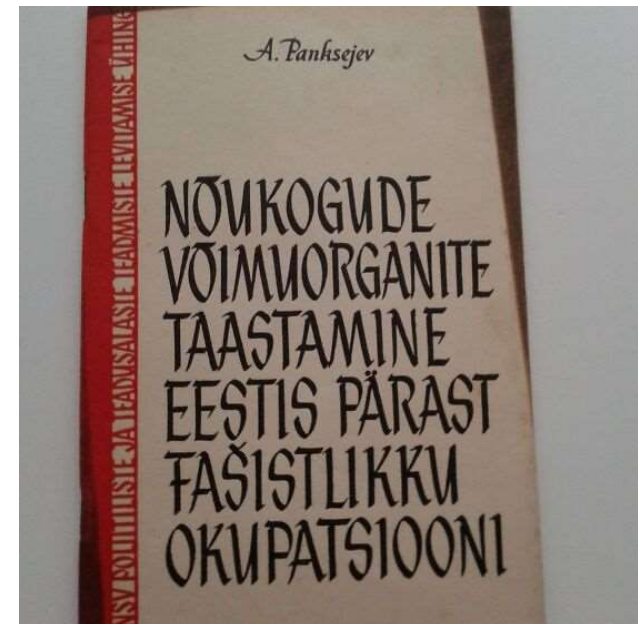
«Mistõugu mitte. Ma olen aus inimene, ma tahan koju Kau- kaasiasse tagasi minna. Teil te- leb ma pälet kinni maksta. See on niidil segund.»

Seda me kontrollime kohe.» ütles Blekulaia, võttis telefoni- tura ja palus kedagi sisse tulla.

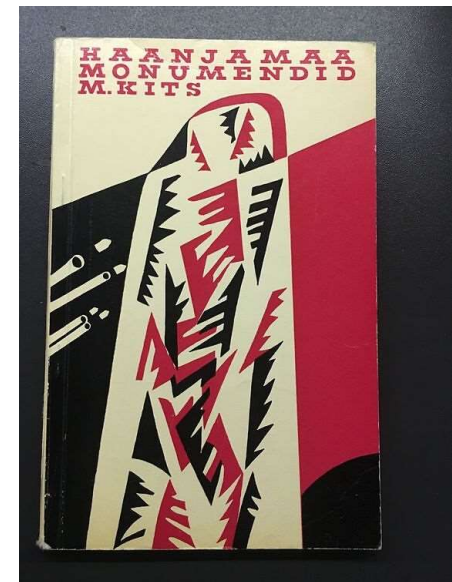
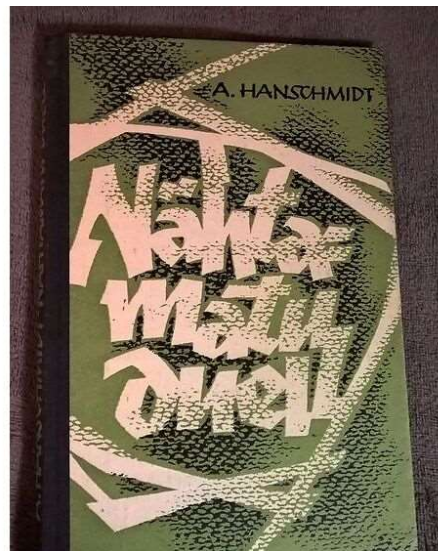
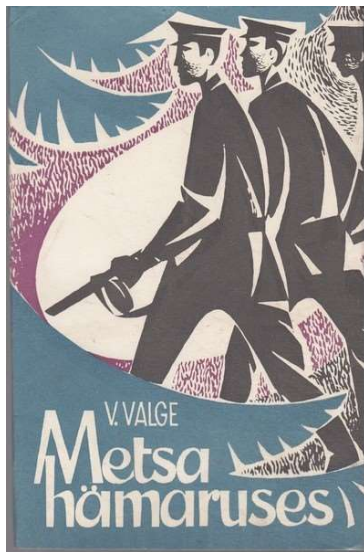
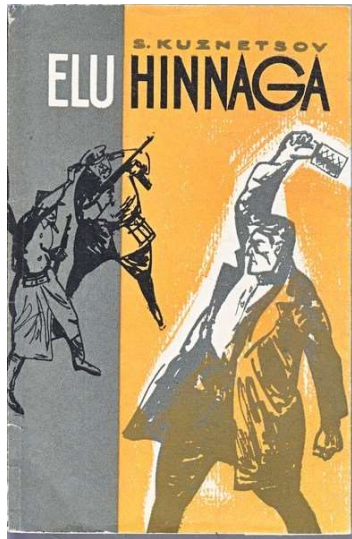
Hetk hiljem kuulis Susi, kui- das tema zolja taga avanes üks ja sisse seitas mees.

«Seltsimees kapten.» pöördus juurdieja sinemahtna poole, ees- gitage, palun, seltele härrale, et ta võib mängu lõpetada.»

(Järme)

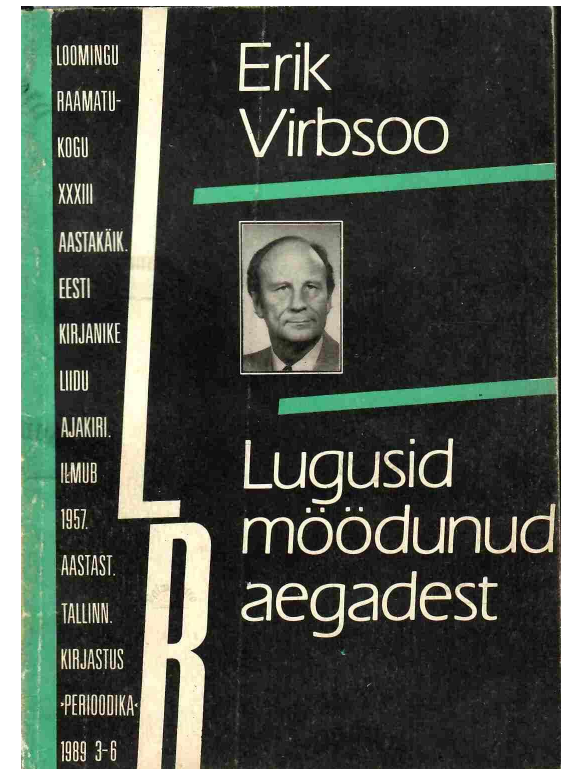
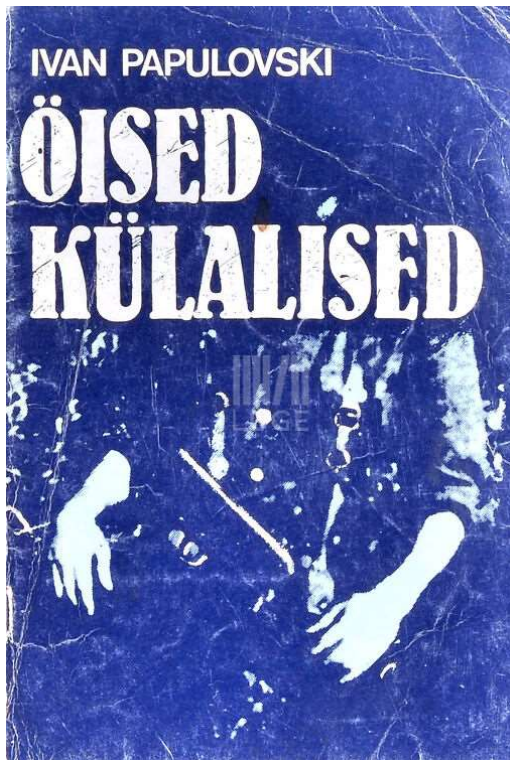

1960ndate keskpaik – 1970ndate algus: must-valge lauspropaganda kuldaeg

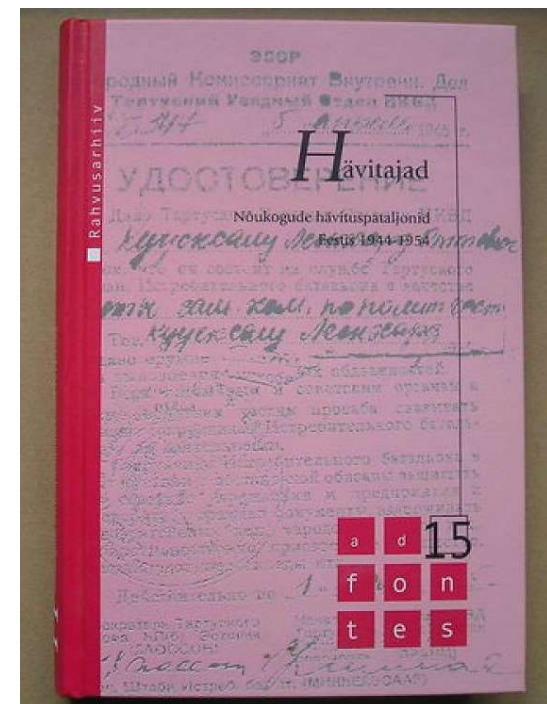
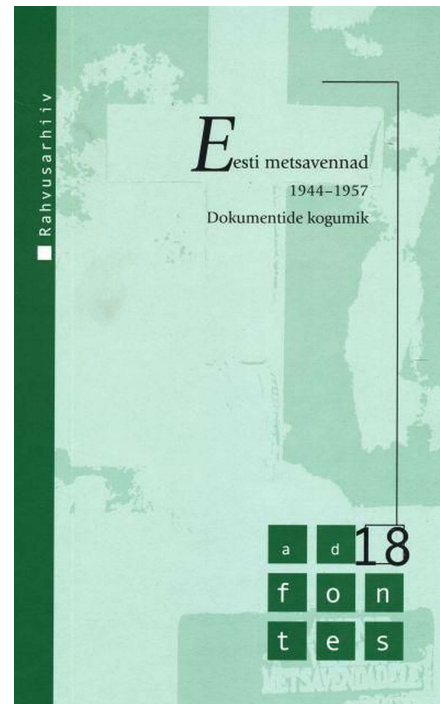

1980ndate lõpp – 1990: harjumuspärase kuvandi pragunemine

Dokumendikogumikke

Metsavenna-eri

Martin S. Kull. Elmar Ilp: veri mu kätel. Tartu: Eesti Ajalookirjastus, 2011

Martin S. Kull. Erich Jerlet: sajandi rööv. Tartu: Eesti Ajalookirjastus, 2011

Martin S. Kull. Puhake, paremad pojad. I–V osa. Tartu: Eesti Ajalookirjastus, 2012, 2013

Martin Sebastian Kull. Hundijaht. Tartu: Eesti Ajalookirjastus, 2014

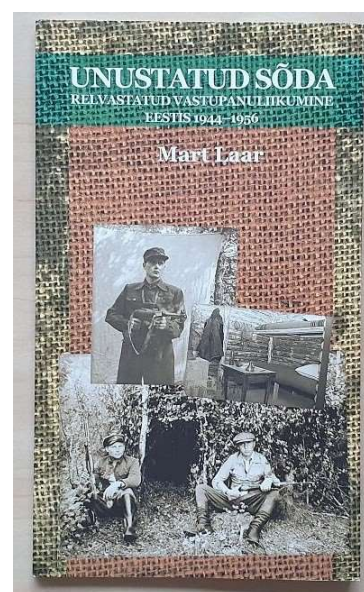
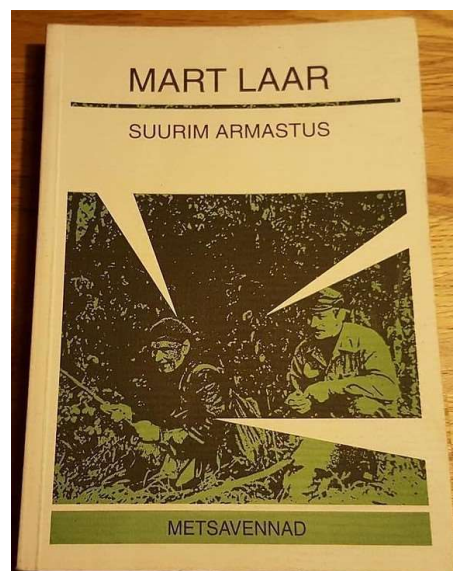
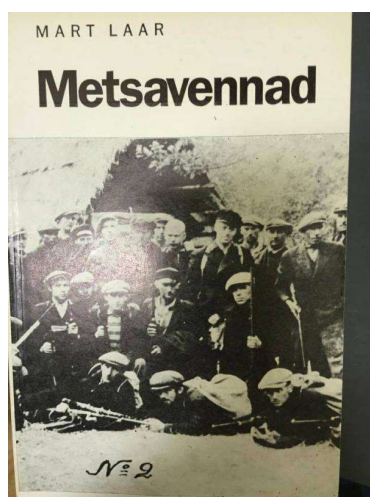
Martin S. Kull. Vere maitse. Tartu: Eesti Ajalookirjastus, 2016

Ville Dreving. Etturite lõppmäng. Tartu: Eesti Ajalookirjastus, 2016

Ville Dreving. Etturite valatud veri. Tartu: Eesti Ajalookirjastus, 2015

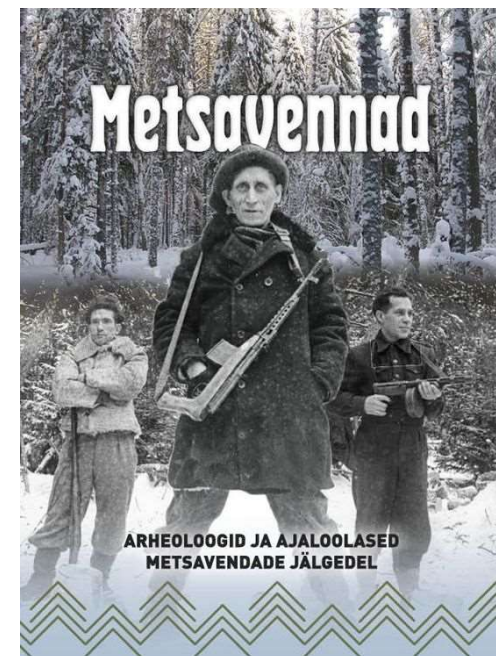
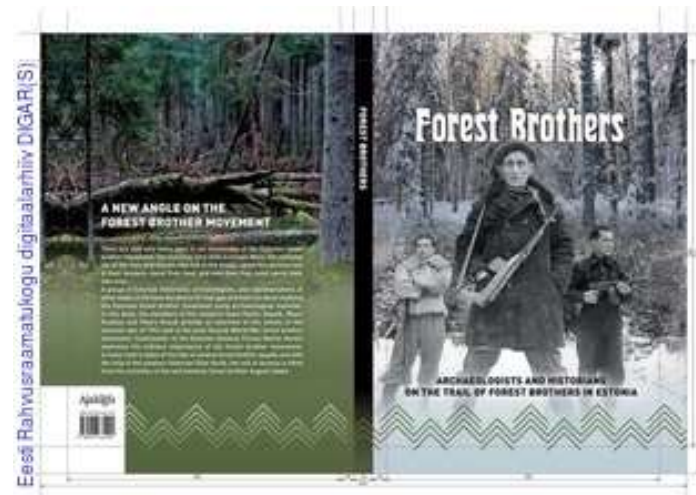
jpt

Mart Laari metsavennaraamatud

Metsavennad. Arheoloogid ja ajaloolased metsavendade jälgedel

Autorid: Peeter Kaasik, Mauri Kiudsoo, Pearu Kuusk, Martin Herem, Üllar Kurik

Ülevaateartikleid:

Evald Laasi. Sissisõjast Eestis 1945–1953. – Looming, 11/1989

Eerik-Niiles Kross. Metsavendlus Eestis pärast Teist maailmasõda.
– Pro Patria. II, Auraamat langenud ja hukkunud metsavendadele
1944–1978. Tartu, 1998

Mart Laar. Vastupanuliikumine. – Eesti ajalugu, VI kd. Tartu, 2005

Tiit Noormets. Eesti metsavennad pärast Teist maailmasõda. – Eesti sõjaajalugu: valitud peatükke Vabadussõjast tänapäevani. Tartu, 2021

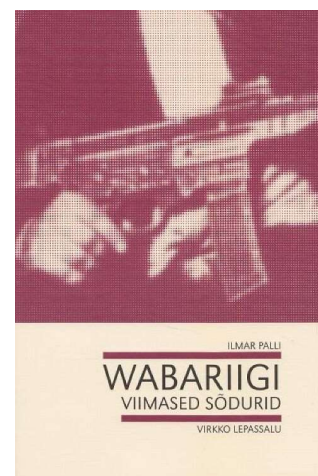
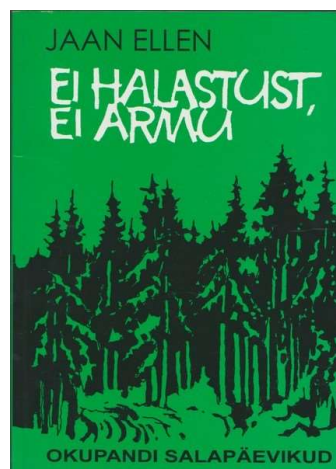
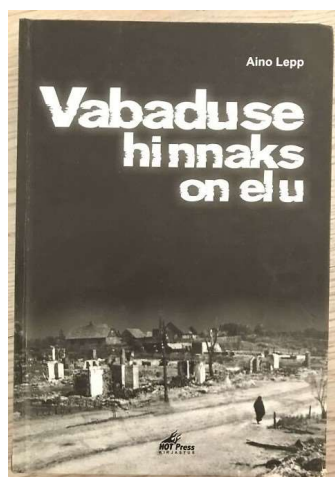
Lepp, Aino. Vabaduse hinnaks on elu. Tartu: Hotpress Kirjastus, 2008

Ellen, Jaan. Ei halastust, ei armu: okupandi salapäevikud, I–II kd. Tallinn, 2003, 2007

Kuusik, Urmas. Aimla metsavennad 1944–1987. Põltsamaa: U. Kuusik, 2018

Palli, Ilmar; Lepassalu, Virkko. Wabariigi viimased sõdurid. Tallinn, 2012

Tõnismägi, Heino. Ülekohtu toimikud Tallinn: BNS Kirjastus, 1998

Tõnu Tannberg

Balti küsimus Kremli 1944. aasta lõpukuudel: kuidas võidelda relvastatud vastupanuliikumisega? – Tuna, 4/2009, 50–66

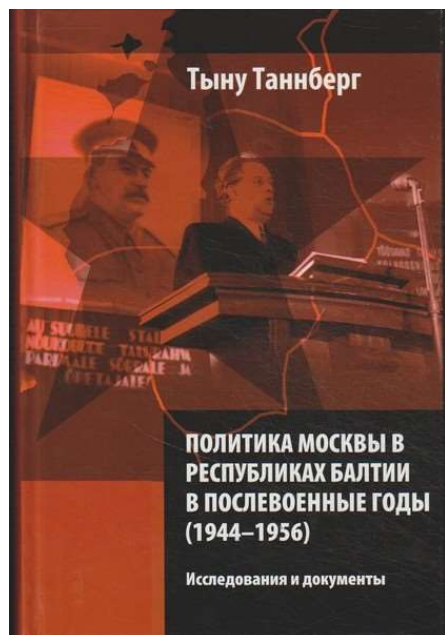
Julgeolekuorganite tegevusest metsavendluse mahasurumisel 1953. aasta esimestel kuudel. – Akadeemia, 3/2005, 554–572

Julgeolekuorganite “uue töömeetodi” juurutamine relvastatud vastupanuliikumise vastu 1945. aastal. – Tuna, 3/2008, 58–68

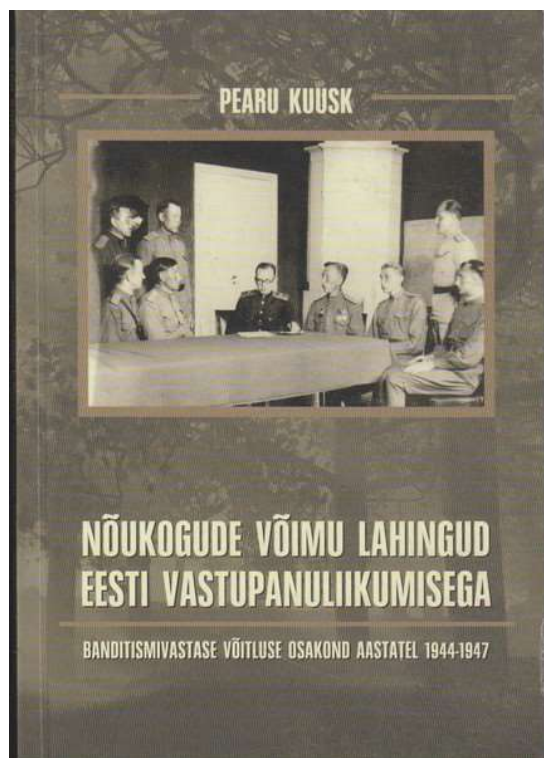
“Kas Lavrenti Pavlovitš Beria – poliitbüroo liige – ei olegi siis partei?” Ääremärkusi L. Beria “uuele kursile” vastupanuliikumise mahasurumisel 1953. aasta kevadel. – Tuna, 4/2005, 52–69

Lubjanka marssal nõukogude impeeriumi äärealasid reformimas: Beria rahvuspoliitika eesmärkidest ja tagajärgedest 1953. aastal, I–III. – Tuna, 3/1999, 22–37; 4/1999, 56–71; 1/2000, 43–53.

Relvastatud vastupanuliikumine Eestis aastatel 1944–1953 julgeoleku statistikapeeglis. – Tuna, 1/1999, 24–30

Pearu Kuusk

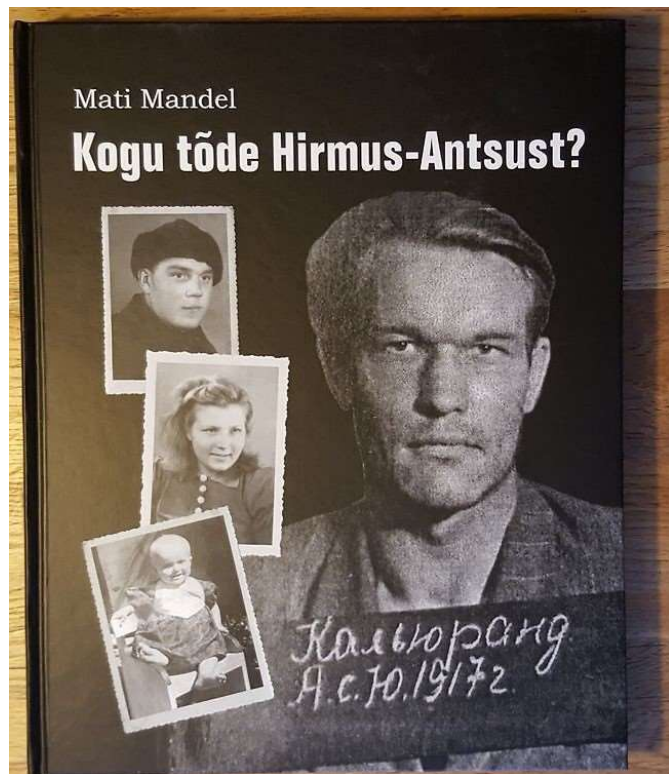
Nõukogude võimu lahingud Eesti vastupanuliikumisega:
Banditismivastase võitluse osakond 1944 – 1947. Tartu: Taru
Ülikooli Kirjastus, 2007

Punaarmee monumendi plahvatuses ja lendlehtedest Tartus 1949.
aastal. – Tuna, 4/2002

Struggle of the Ministry of State Security of the USSR against the
Estonian Resistance Movement in 1947–1953. – Estonia Since
1944. Tallinn, 2009

Tšekistide signaalaparatuur “Trevoga BIS” ja selle kasutamine
võitluses metsavendlusega. – Valga Sõjamuuseumi aastaraamat,
I/2022. Valga, 2022

Vabastajad või vallutajad? Siseasjade Rahvakomissariaadi Tartu
Linnaosakonna tegevusest 1944. aastal. – Tuna, 3/2008

Mati Mandel

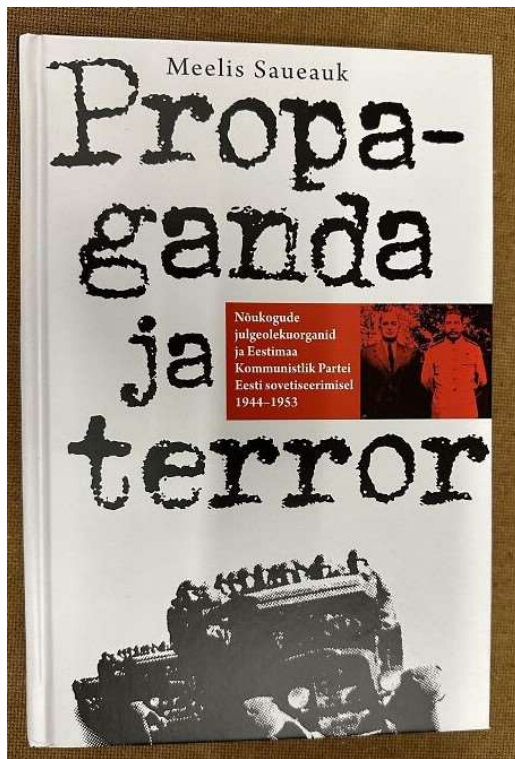
Kogu tõde Hirmus Antsust? Tallinn:
Ajaloomuuseum, 2010

Mihkli kandi metsavennad. – Kultuur ja Elu,
4/2014

Pitka ja pitkapoised – legendid või tõelisus?
Tallinn: Eesti Ajaloomuuseum, 2012

Roovennad või „Pilliroo pataljon”. – Tuna,
4/2013

Meelis Saueauk

Nõukogude julgeolekuorganite ja Eestimaa Kommunistliku Partei koostöö Eesti sovetiseerimisel aastatel 1944–1953. Dissertationes Historiae Universitatis Tartuensis 29. Tartu, 2013

Propaganda ja terror: Nõukogude julgeolekuorganid ja Eestimaa Kommunistlik Partei Eesti sovetiseerimisel 1944–1953. Tallinn, 2015

Märtsiküüditamine NSV Liidu sõjajärgsete massideporteerimiste kontekstis. – Tuna, 4/2019

Valdur Ohmann

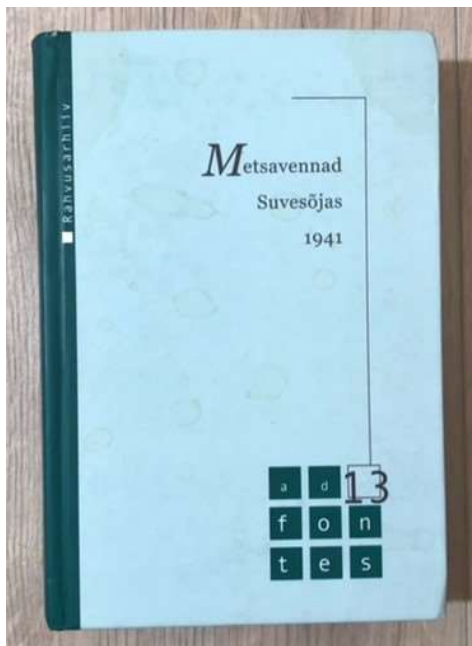
55 aastat legendaarse Pargase viimasest aktsioonist. – Tuna, 4/2004

Metsavend Osvald Raadiku ja poksimeister Anton Raadiku ema Mari agentuurtöötlus küüdituspaigas Siberis. – Tuna, 3/2013

Perekond Raus ENSV kaitseliinil. – Tuna, 3/2015

Nõukogude perioodi ajaloo allikalise baasi avardamine 1990. aastail. – Ajaloolise tõe otsinguil, I: 20. jaanuaril 1999 Tallinnas toimunud konverentsi „Eesti lähiajaloo allikakriitilisi probleeme“ materjalid. Tallinn, 1999

Tiit Noormets

Agendid, nuhid, pealekaebajad. – Tuna, 4/2012

“Kättemaksu tund läheneb – hangunud verele ülesklopsitud röövriik hävib!” Vastupanuliikumise salatrükikoda “Punker Tiiu” Kambja vallas 1947.–1948. aastal. – Tuna, 2/2006

Kõik valimisringkonnad ja -jaoskonnad on kaetud valvega ...
– Tuna, 3/2004

Mihkel Havi metsavendade salga langemisest. – Tuna, 1/2017

„Kotipoisid“ sõjajärgses Eestis. – Tuna, 4/2015

Olaf Mertelsmann

Mertelsmann, Olaf. Resistance and Accommodation in the Postwar Baltic Republics: the Case of Soviet Estonia. – Ostsee: Kriegsschauplatz und Handelsregion: Festschrift für Robert Bohn. Visby, Gotland University Press, 2013

Mertelsmann, Olaf (ed). The Baltic States under Stalinist rule. Köln: Böhlau Verlag, 2016

Mertelsmann, Olaf (Hrsg). Vom Hitler-Stalin-Pakt bis zu Stalins Tod. Estland 1939–1953. Hamburg: Bibliotheca Baltica, 2005

Jaak Pihlau

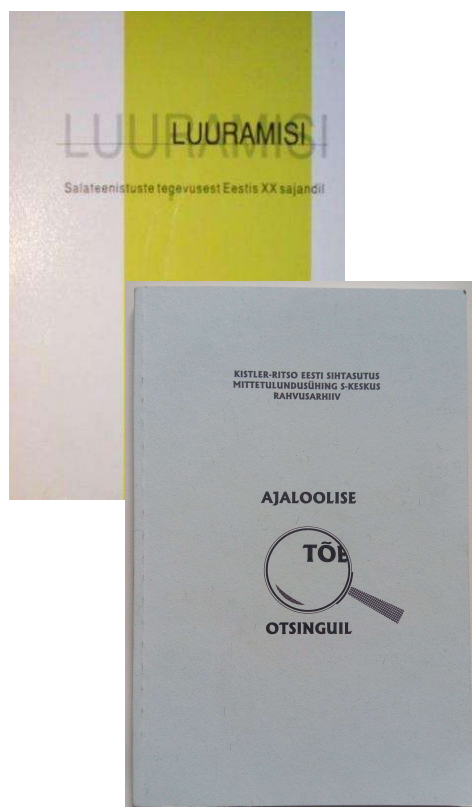
Läänemaa metsavennad teise nõukogude okupatsiooni ajal (1944-1959). – Läänemaa Muuseumi toimetised 11. Haapsalu, 2008

Metsavendade suurlahingud Eestis. – Kultuur ja Elu, 2/2008

Pitka Löögiüksuse ja selle viimase juhi major Süllaotsa saatusest. – Löögiüksus „Admiral Pitka“. Viimsi, 2008

Rahvuskomitee ja Tiefi valitsus : KGB arhiividokumendid Eesti Vabariigi taastamiskatses 1944. a. – Akadeemia, 7/1999

Vendade Saalistete lugu: 50 aastat saatuslikust punkrilahingust Eidapere metsas. – Tuna, 4/1999

Peeter Väljas

Hävitused: Mõningatest julgeolekuorganite operatiiv-agentuurtöö meetoditest metsavendadevastases võitluses sõjajärgsel perioodil. – Luuramisi: Salateenistuste tegevusest Eestis XX sajandil. Koostanud Tiit Noormets. Tallinn: Kistler-Ritso Eesti Sihtasutus, 1999, 123–172

Mõningatest julgeolekuorganite materjalidega seonduvatest allikakriitilistest probleemidest. – Ajaloolise tõe otsinguil, I / 20. jaanuaril 1999 Tallinnas toimunud konverentsi „Eesti lähiajaloo allikakriitilisi probleeme“ materjalid. Toimetanud ja saatesõna kirjutanud Enn Tarvel. Tallinn: Umara, 1999, 123–134.

Mauri Kiudsoo

Teise maailmasõja järgse perioodi metsavendlusest Võrumaal. – Võro Instituudi toimõndusõq, 35, 2020

1944. a. sügise suured punkrikompleksid. – Valga Sõjamuuseumi aastaraamat, I/2022. Valga, 2022

Metsavendade arheoloogia. – Tutulus: Eesti arheoloogia aastakiri, 2019

Kiudsoo, Mauri; Andreller, Martin; Kuusk, Pearu. Preliminary results of archaeological investigations of the bunker of the forest brothers in Harju county. – Archaeological Fieldwork in Estonia = Arheoloogilised välitööd Eestis. 2014

Garel Püüa

Metsavendlus Saaremaal pärast II maailmasõda. – Saaremaa Muuseum: kaheaastaraamat 2001–2002. Kuressaare: Saaremaa Muuseum, 2003

Metsavend Elmar Ilpi salga viimase lahingupaiga otsinguil. – Saaremaa Muuseum: kaheaastaraamat 2017–2018. Kuressaare: Saaremaa Muuseum, 2019

Martin Herem

Metsavendade strateegia ja tegevuse analüüs: R. Saaliste poolt organiseeritud metsavennad aastatel 1947–1950. Magistritöö. Tartu, 2012

The strategy and activity of the forest brothers: 1947-1950. – CTX: Combating Terrorism Exchange, 2013, vol 3, no 3.

8 ruutmeetrit ajalugu. – Kaitse Kodu!, 2/2017

Martin Andreller

Relvastatud Võitluse Liidu Keskus: bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool Ajaloo Instituut, 2009

Mehed metsast ja nende varustus ehk mida kandsid ja kasutasid metsavennad? – Kaitse Kodu, 8/2019

Metsavendade jälgedes. I -II – Kaitse Kodu!, 6/2012; 8/2012

Metsavendade jälgedes Järvemaal. – Kaitse Kodu!, 8/2015

Metsavendade punkrid pajatavad seal elanud meeste argipäevast. – Kaitse Kodu!, 4/2014

Metsavennad ja Valgamaa. – Kaitse Kodu!, 5/2014

Margit-Mariann Koppel

August Sabbe radadel. – Kultuur ja Elu, 2/2005

Metsavendluse ideoloogia. – Kultuur ja Elu, 4/1998

Metsavenna päevik. – Kultuur ja Elu, 2-3/2000

Richard Saaliste sidepidajad Hans Laurik ja Laine Räni. – Kultuur ja Elu, 4/2000

Vennad Kõlud ja Eesti Rahva Vabastamise Komitee. – Kultuur ja Elu, 4/2000

Mari Pukkonen

Metsavendlusest Kagu-Eestis. – Kaitse Kodu“,
3/2013, 42–47

Metsavennad Misso, Haanja ja Ruusmäe ümbruses.
Koostanud Mari Pukkonen –
<https://metsavennad.ee/misso>

Metsavennad Rõuge ja Viitina ümbruses. Koostanud
Mari Pukkonen. – <https://metsavennad.ee/rouge>

Kaljo Aarop

10. Roheline Partisanide Pataljon. – Kultuur ja Elu, 3/2007

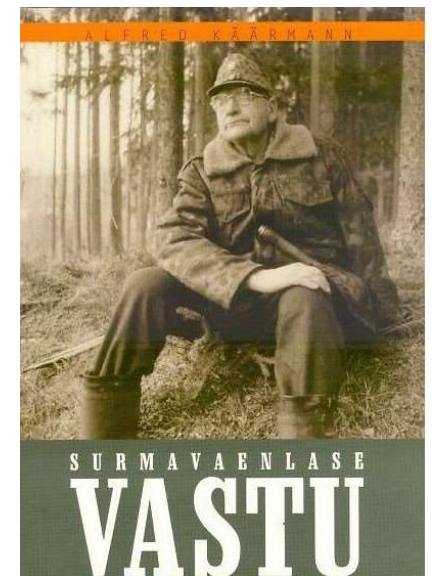
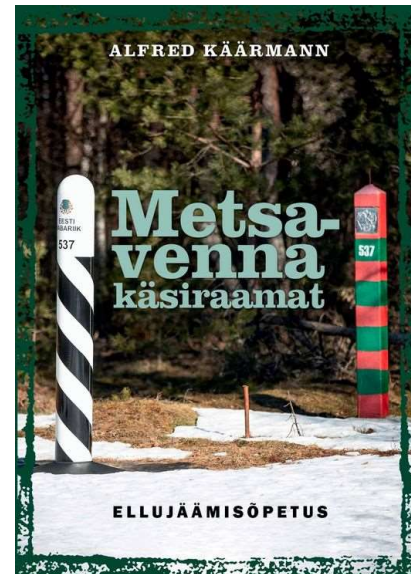
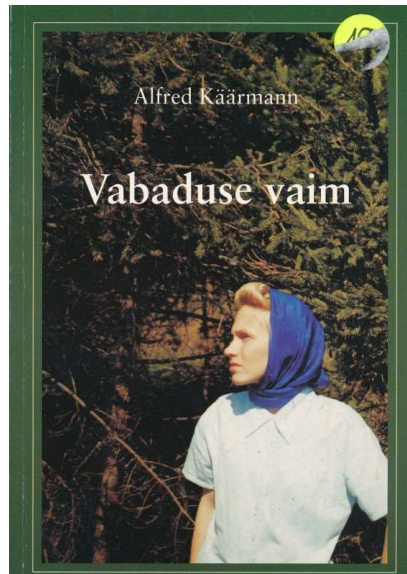
Lahing Hindriku talus. – Kultuur ja Elu, 2/2014

Melliste lahing. – Kultuur ja Elu, 1/2011

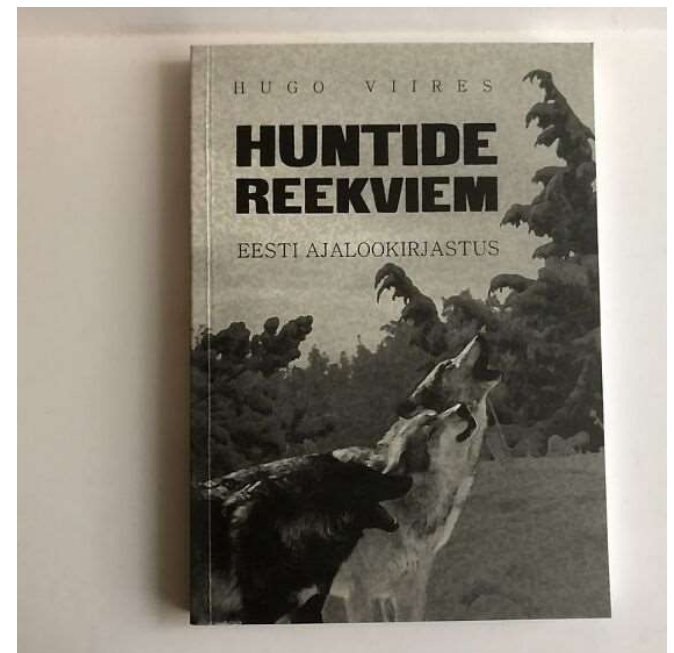
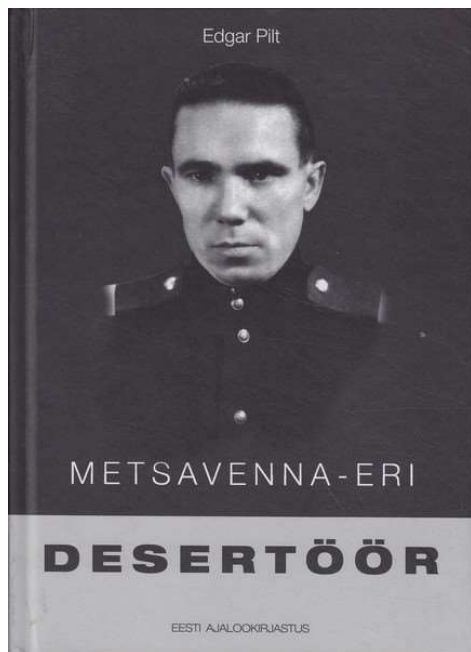
Metsavendade juht Jaan Roots. – Kultuur ja Elu, 2/2007

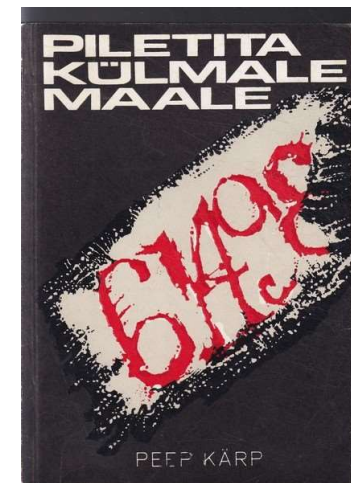
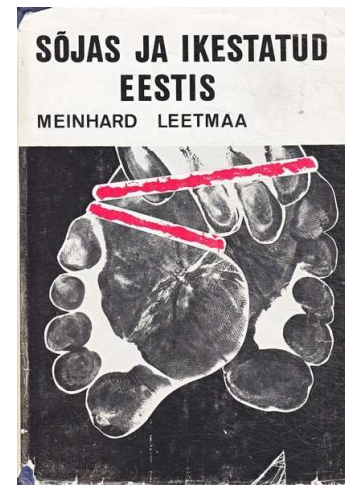
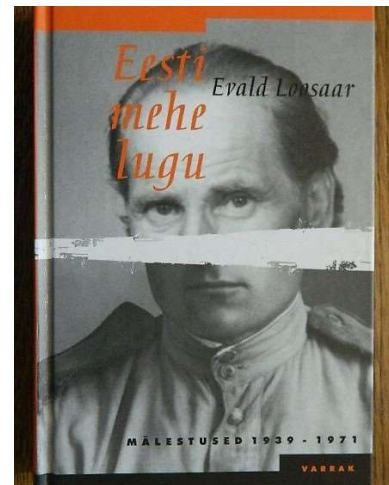
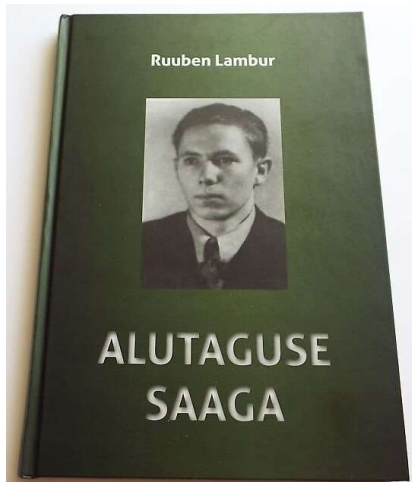
Alfred Käärman

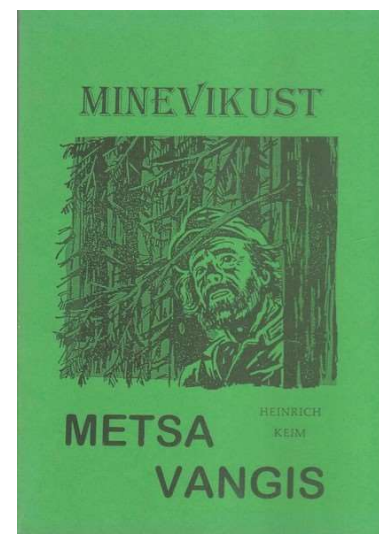
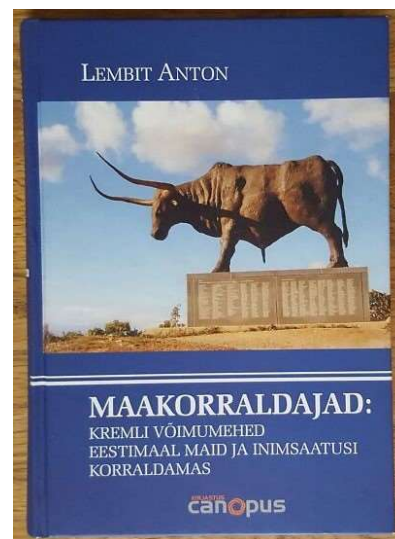
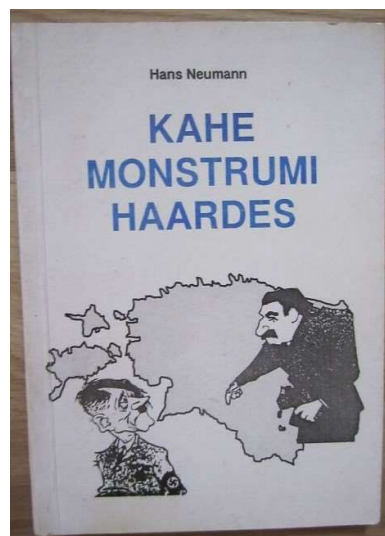
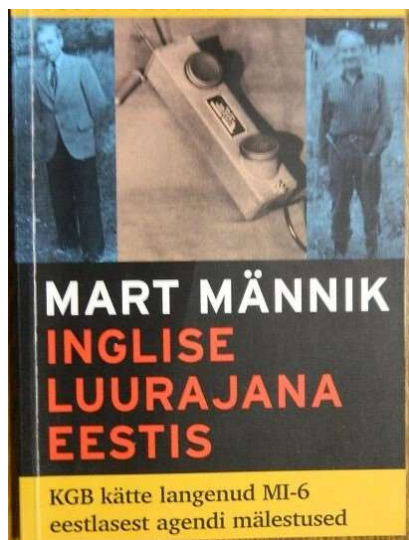
Metsavenna-eri sarjas ilmunud mälestusi

Mälestusi:

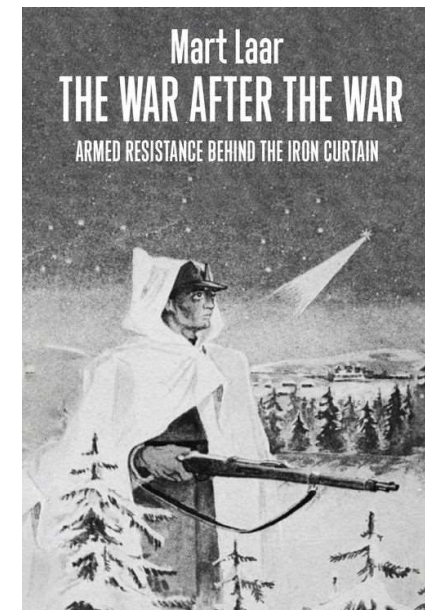
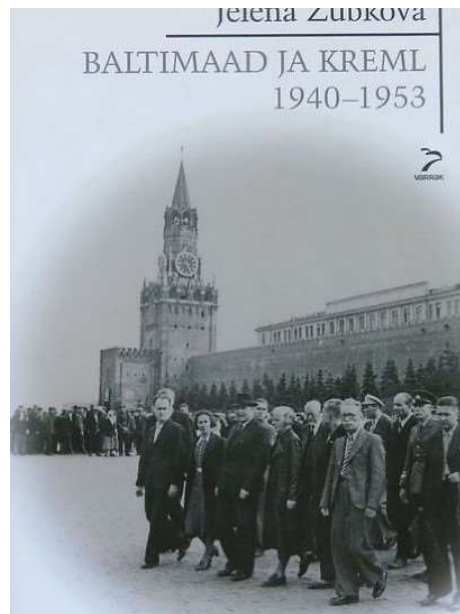
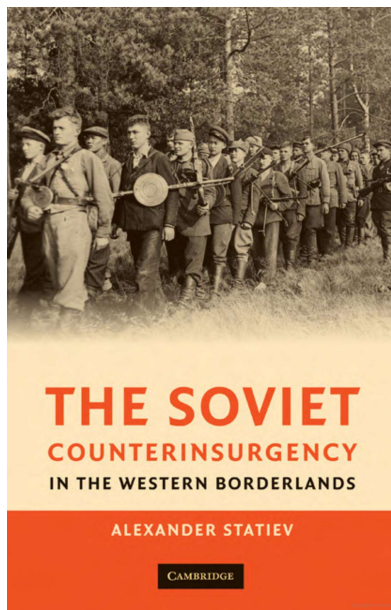
Mälestusi:

Statiev, Alexander. The Soviet counterinsurgency in the western borderlands. Cambridge University Press, 2010

Zubkova, Jelena. Baltimaad ja Kreml 1940–1953. Tallinn: Varrak, 2009

Laar, Mart. Sõda metsades: relvastatud vastupanu raudse eesriide taga pärast II maailmasõda. Tallinn: Read, 2022

LINDA KALJUNDI, ARO VELMET
EESTI AJALOOTEADUSE UUED SUUNAD 21. SAJANDIL
Acta Historica Tallinnensia, 2020, 26, 167–189

Siinne arutelu on üles ehitatud nelja suuna ümber: rahvusülesus, mälu ning teadus ja keskkonnaajalugu. [...] Keskendumine just nendele suundumustele, sest leiame, et nende kaudu avaldub hästi ajalooteaduse dialoog teiste distsipliinidega ja samuti ühiskonnaga. [...]

Esiteks tuleks uute sfääride, inimgruppide ja probleemide liikumist uurijate fookusesse mõtestada kui poliitilist akti, mis võib muuta nähtavaks vaikumisi eiratud, hääletud ja marginaliseeritud ühiskonnagrupid, olgu selleks siis vähemusrahvused poliitilises ajaloos või mitteinimesed keskkonnaajaloos.

Kaljundi ja Velmet:

Mäluuuringud on kindlasti üks end Eesti ajalooteaduses 2000. aastatel kõige edukamalt kehtestanud uurimissuundi. Mälust on saanud üks peamisi uurimisteemasid kogu maailmas ning seda tänu globaalsetele muutustele ja vajadusele ühiskondliku mälu töö järele. Samuti on mäluuuringuid toetanud üldisemad arengusuunad humanitaar teadustes, mida 1990. aastateks iseloomustasid teadlikkus ajaloo, pärandi ja teadmiste konstrueeritusest ning nende tihedatest seostest rahvosluse ja võimuga – oma osa nendes muutustes oli ka koloniaalajaloo ja postkoloniaalsete uuringute esile tõusul. Praeguseks on mäluuuringud märkimisväärselt rahvus ja valdkondadeülene uurimisväli. See on kujundanud ka Eesti mäluuuringute näo, mis lõimib lisaks ajaloole selliseid distsipliine nagu etnoloogia, sotsioloogia, kirjandusteadus, visuaalkultuuri uuringud, filosoofia jt.